Telemarksforsking

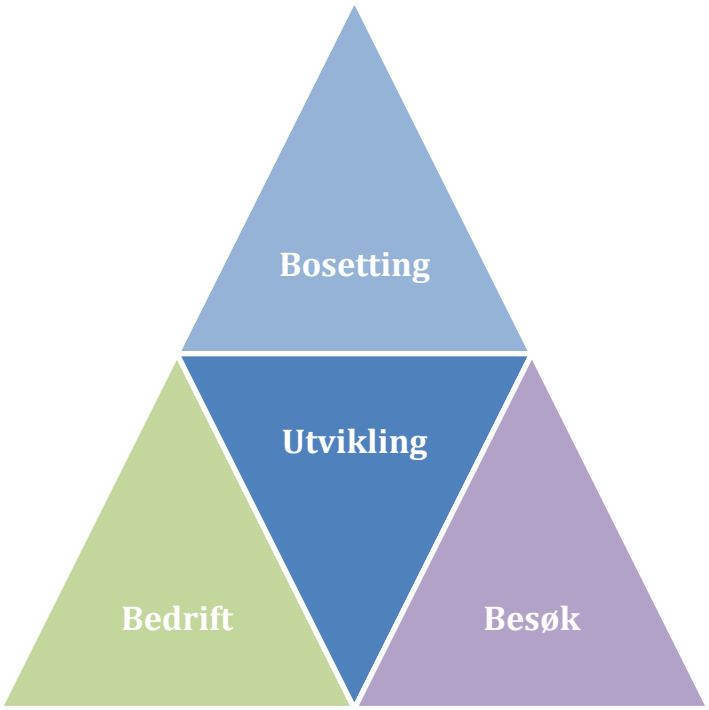

Næringsutvikling og attraktivitet
Drangedal

KNUT VAREIDE OG HANNA NYBORG STORM

TF-notat nr. 52/2010

TF-notat

Tittel:	Næringsutvikling og attraktivitet i Drangedal
TF-notat nr:	52/2010
Forfatter(e):	Knut Vareide og Hanna Nyborg Storm
Dato:	13. desember 2010
Gradering:	Åpen
Antall sider:	42
Framsidefoto:	
ISBN:	978-82-7401-415-2
ISSN:	1891-053X
Pris:	160,-
	Kan lastes ned gratis som pdf fra telemarksforsking.no

Prosjekt:	VRI Telemark, Benchmark
Prosjektnr.:	20100150
Prosjektleder:	Knut Vareide
Oppdragsgiver(e):	Drangedal utvikling/ VRI Telemark

Resymé:

Dette notatet er en analyse av næringsutvikling og attraktivitet i Drangedal. Først beskrives utviklingstrekk i Drangedal med hensyn til befolkning og arbeidsplasser. Deretter beskrives utvikling i næringslivet gjennom NæringsNM, som måler nyetablering, vekst og lønnsomhet i næringslivet. I den siste delen av notatet presenterer vi to modeller for å analysere attraktivitet. Attraktivitetsbarometeret, som vi tidligere har utviklet, er en metode for å måle attraktivitet som bosted. Dernest presenterer vi en nyutviklet analysemodell som vi har kalt Attraktivitetspyramiden. Attraktivitetspyramiden er en helhetlig modell hvor regioners utvikling forklares av tre typer attraktivitet. Det er attraktivitet som bosted, attraktivitet som besøkssted og attraktivitet for bedrifter i basisnæringer.

Telemarksforsking, Boks 4, 3833 Bø i Telemark. Org. nr. 948 639 238 MVA

Forord

Denne rapporten er dels en videreføring av tidligere næringsanalyser, og dels en helt ny analysemetode kalt Attraktivitetspyramiden.

Utviklingen i Drangedal blir i denne rapporten beskrevet i fire kapitler. I de tre første kapitlene vil en kjenne igjen tema og indikatorer fra tidligere næringsanalyser. Først ser vi på utviklingen med hensyn til befolkning og arbeidsplasser. Deretter beskrives utviklingen i næringslivet gjennom NæringsNM. Attraktivitetsbarometeret i kapitel 3 beskriver steders attraktivitet for bosetting.

I det siste kapitlet i rapporten presenterer vi for første gang en ny analysemetode for å forklare vekst og nedgang i regioner: Attraktivitetspyramiden. Attraktivitetspyramiden handler om at steders utvikling er et resultat av stedenes attraktivitet på tre områder: Attraktivitet for bedrifter i basisnæringer, attraktivitet for besøk og attraktivitet som bosted. Drangedal har blitt analysert med hensyn til sin attraktivitet på disse tre områdene.

Denne rapporten er finansiert av VRI Telemark (VRI er Norges forskningsråd satsing på virkemidler for regional innovasjon) og Drangedal utvikling.

Bø, 24. 11 2010

Knut Vareide

Prosjektleder

Innhold

1. Befolkning og arbeidsplasser 7
2. NæringsNM 14
3. Attraktivitetsbarometeret 25
3.1 Hva forklarer bostedsattraktivitet? 27
4. Attraktivitetspyramiden 30
4.1 Besøksnæringer 32
4.2 Basisnæringer 33
4.3 Bosted 34
4.4 Profil 35
4.5 Attraktivitet og utvikling 36
4.6 Samlet attraktivitet 39

Sammendrag

Denne rapporten er en analyse av næringsutvikling og attraktivitet i Drangedal. Første del tar for seg de generelle utviklingstrekkene med hensyn til befolkning, arbeidsplasser og næringsliv. Deretter har vi analysert Drangedals attraktivitet for bosted, bedrifter og besøk.

Drangedal har hatt befolkningsvekst de siste to årene. Det har også vært netto innflytting fra andre norske kommuner i sum de siste to årene.

Drangedal har hatt en god vekst i antall arbeidsplasser i næringslivet, spesielt innenfor bygg og anlegg. Antall offentlige arbeidsplasser har imidlertid bare hatt svak vekst.

Bedriftenes utvikling analyseres i NæringsNM, som måler bedriftenes lønnsomhet, vekst og nyetableringer. Næringslivet i Drangedal skårer litt under middels i NæringsNM.

Drangedal har vært attraktivt som bosted de siste ti årene. Attraktivitetsbarometeret, som måler regionens tiltrekningskraft på innflyttere etter at det er korrigert for virkningen av arbeidsplassveksten, viser at Drangedal kommer godt ut når det gjelder bostedsattraktivitet. Bostedsattraktiviteten har imidlertid vært høyere tidligere enn den var i siste periode.

I siste del av denne rapporten ser vi på attraktivitet langs de tre dimensjonene besøk, bedrifter og bosetting.

Drangedal er en utpreget bostedskommune. Mye av bosettingen er basert på at befolkningen pendler til andre kommuner. Det er også viktig for Drangedal å være attraktiv for besøk. Konsentrasjonen av besøksnæringer er høyere enn middels i Drangedal. Drangedal har svært lite av bedrifter i basisnæringene. Dette er minst viktig for Drangedal.

Når vi legger sammen Drangedals attraktivitet for besøk, bedrifter og bosted, finner vi at Drangedal har vært godt over middels attraktiv samlet sett i de siste ti årene. Den samlede attraktiviteten var imidlertid høyest i første del av perioden. I de siste periodene har Drangedal vært mindre attraktiv.

Som en utpreget bostedskommune er det spesielt viktig for Drangedal å være attraktiv som bosted. En forutsetning for dette er at det finnes gode pendlingsmuligheter. Dermed vil næringsutviklingen i nabokommuner som Kragerø, Porsgrunn og Skien være viktig. Samtidig vil det være positivt å bedre kommunikasjoner for å gjøre det lettere å pendle til disse kommunene. En styrking av besøksattraktiviteten vil også være positivt, og kanskje også gi en positiv sideeffekt på bostedsattraktiviteten.

Innledning

Denne rapporten er bygd opp i fire hovedkapitler som har som hensikt å beskrive næringsutvikling og attraktivitet i Drangedal.

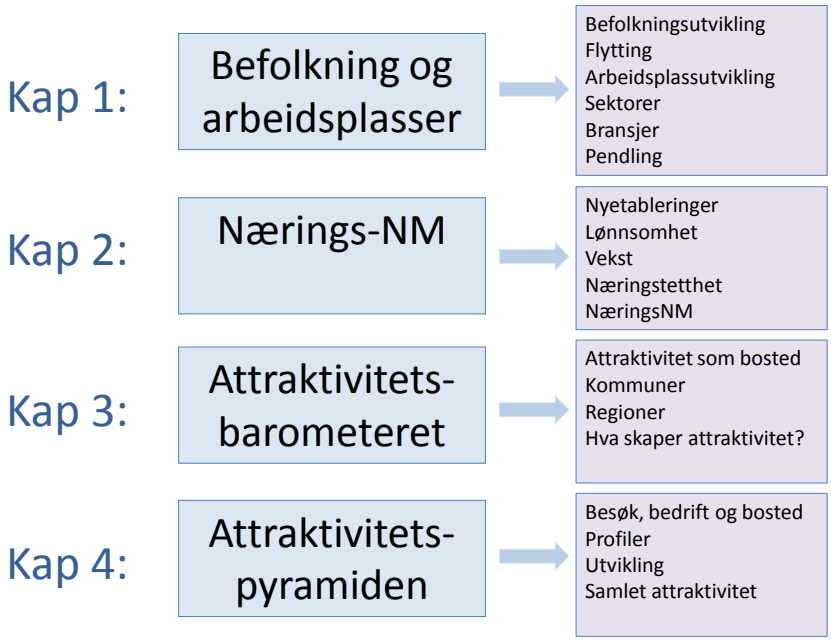

Figur 1: Hovedtema og indikatorer for den generelle beskrivelsen.

I det første kapitlet presenteres statistikk over hovedtrekkene i befolkningsutviklingen og utviklingen av arbeidsplassene. Dette er de aller viktigste størrelsene for beskrivelse av regional utvikling.

I kapitlet om NæringsNM analyseres næringslivets utvikling på bakgrunn av nyetableringer, lønnsomhet og vekst. Dette er tre faktorer som til sammen gir en pekepinn på hvor godt næringslivet i regionene gjør det sammenliknet med næringslivet i andre regioner. Regioner som gjør det godt i NæringsNM har en tendens til også å ha høyere vekst i antall arbeidsplasser, men det finnes unntak.

Attraktivitetsbarometeret, som blir beskrevet i kapittel 3, har til hensikt å måle attraktiviteten som bosted i kommuner og regioner. Metoden er basert på nettoflyttingen. Noen steder trekker til seg mer innflytting enn arbeidsplassveksten tilsier, og slike steder vil få vekst på grunn av høy bostedsattraktivitet.

I det siste kapitlet presenterer vi en ny modell kalt Attraktivitetspyramiden. I denne modellen defineres tre typer attraktivitet: Attraktivitet som bosted, attraktivitet for besøkende og attraktivitet for bedrifter. Attraktivitetspyramiden er en modell for å forklare hvorfor noen steder vokser, mens andre har nedgang. Attraktivitetspyramiden vil dermed gi analyser og forklaringer på den utviklingen som blir presentert i det første kapitlet om befolkning og arbeidsplasser. Attraktivitetspyramiden er også et verktøy for å utvikle strategier for steders utvikling.

1. Befolkning og arbeidsplasser

I dette kapitlet skal vi beskrive hovedtrekk i befolkningsutviklingen og arbeidsplassutviklingen[i]. Befolkningsutviklingen i en region vil være et resultat av den samlede utviklingen i en region. En positiv befolkningsutvikling skaper vekst, men befolkningsveksten kan også være et barometer for at regionen er i en positiv utvikling. Regioner som har god næringsutvikling og som er gode bosteder, vil få en positiv befolkningsutvikling. Vekst i arbeidsplasser har tradisjonelt vært det viktigste virkemidlet for å få til vekst i folketallet. Vekst i arbeidsplasser er også et mål i seg selv for de fleste regioner.

Befolkningsutviklingen i Drangedal

Befolkningen i Drangedal var høyere i 1951 enn i noen av årene siden. Befolkningen sank en del på 1950- og 1960-tallet, men har etter det vært ganske stabil fram til 90-tallet.

Befolkningen sank en del på 1990-tallet, men har nesten ikke beveget seg de siste ti årene. De årlige endringene har vært ganske små.

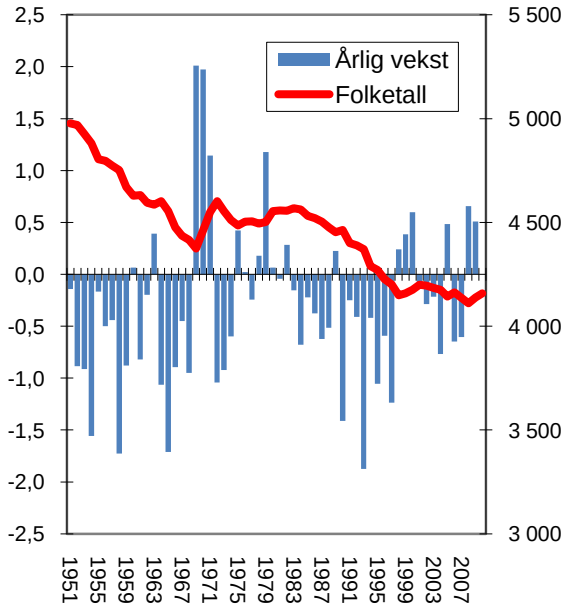

Figur 2: Folketallet (høyre akse) og årlige vekstrater i prosent (venstre akse) for Drangedal.

Befolkningsutvikling i Drangedal og nabokommuner

Figur 3 viser den relative folketallsutviklingen i Drangedal og nabokommuner i perioden 2000-2010.

Drangedal har hatt omtrent samme utvikling som nabokommunene Kragerø og Bamble de ti siste årene. Det har vært en bitte liten nedgang i alle disse kommunene siden 2000.

Nabokommunen Nome, som på mange måter er ganske lik Drangedal, har hatt nedgang.

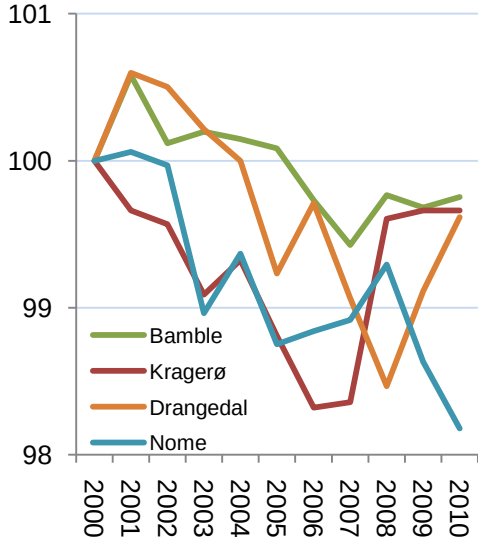

Figur 3: Befolkningsutviklingen i Drangedal og nabokommunene, indeksert slik at nivået i 2000=100.

Befolkningsendringer, dekomponert for Drangedal

I figur 4 er befolkningsendringene i Drangedal i årene 1997-2009 brutt ned på fødselsoverskudd, som er antall fødte minus døde, netto innenlands flytting og netto innvandring fra utlandet.

Drangedal har hatt mange flere innvandrere de siste årene, og spesielt i 2007 og 2008. Det har vært en del innvandring fra Nederland som har bidratt positivt til folketallet.

I 2009 var det også et fødselsoverskudd for første gang siden 1998.

Flyttebalansen mellom Drangedal og andre norske kommuner var positiv i 2008. I 2009 var det en netto utflytting, men bare på tre personer.

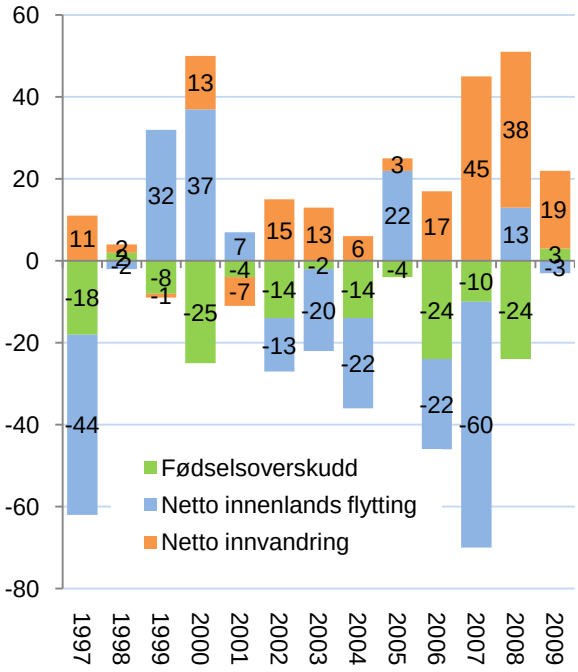

Figur 4: Fødselsoverskudd, netto innvandring og netto innenlandsk flytting i årene 1997-2009 i Drangedal. Antall personer.

Nettoflytting i Drangedal og nabokommuner

Nettoflyttingen mellom Drangedal og andre kommuner er en sentral størrelse videre i attraktivitetsanalysene. Det er derfor interessant å se hvordan denne nettoflyttingen utvikler seg. I figur 5 har vi målt nettoflyttingen som glidende gjennomsnitt for treårsperioder for å lettere kunne lese trendene.

Drangedal har hatt en mye bedre flyttebalanse enn nabokommunene Bamble og Nome. Det er et positivt tegn. Flyttebalansen i Kragerø har vært bedre enn i Drangedal de siste årene. Trenden i Drangedal er nå positiv, og dersom det ikke blir særlig utflytting i 2010, vil det vises godt på tilsvarende graf neste år.

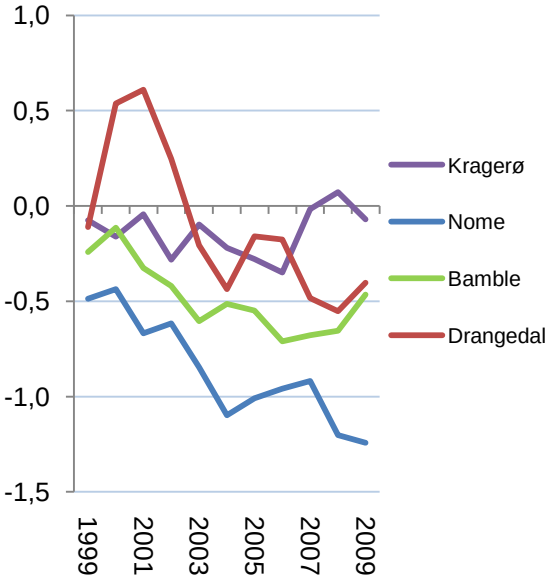

Figur 5: Nettoflytting innenlands i prosent av folketallet for Drangedal og nabokommuner i perioden 1999-2009. Tre års glidende gjennomsnitt.

Arbeidsplasser

Nest etter befolkningsutviklingen, er arbeidsplassutviklingen den viktigste faktoren i regional utvikling. Arbeidsplassvekst er ofte et mål i seg selv, men har også tradisjonelt vært et viktig virkemiddel for å få en god befolkningsutvikling.

Arbeidsplassutvikling i Drangedal

Antall arbeidsplasser i Drangedal har hatt en del svingninger opp og ned det siste tiåret.

Fra 2002 til 2005 var det en sterk nedgang.

Fra 2005 og fram til 2009 har det vært oppgang hvert år.

For hele den siste tiårsperioden har det vært en vekst i antall arbeidsplasser i Drangedal på 7,2 prosent. Dette er under landsgjennomsnittet på 10,4 prosent, men over fylkesgjennomsnittet på 3,9 prosent.

Arbeidsplassutvikling sammenliknet med nabokommuner

Drangedal har en forholdsvis god utvikling den siste femårsperioden. Veksten i de siste fem årene tilsvarer en årlig vekstrate på 1,7 prosent. Dette rangerer Drangedal som nummer 154 av 430 kommuner.

Drangedal fikk en vekst på 0,6 prosent i 2009. Landet som helhet hadde en nedgang på 1,1 prosent i dette året.

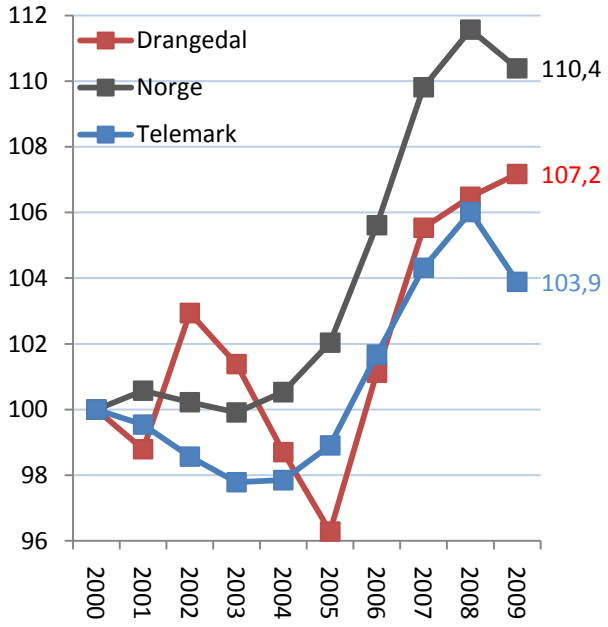

Figur 6: Utvikling i antall arbeidsplasser for Drangedal, Telemark og Norge, indeksert slik at nivået i 2000=100.

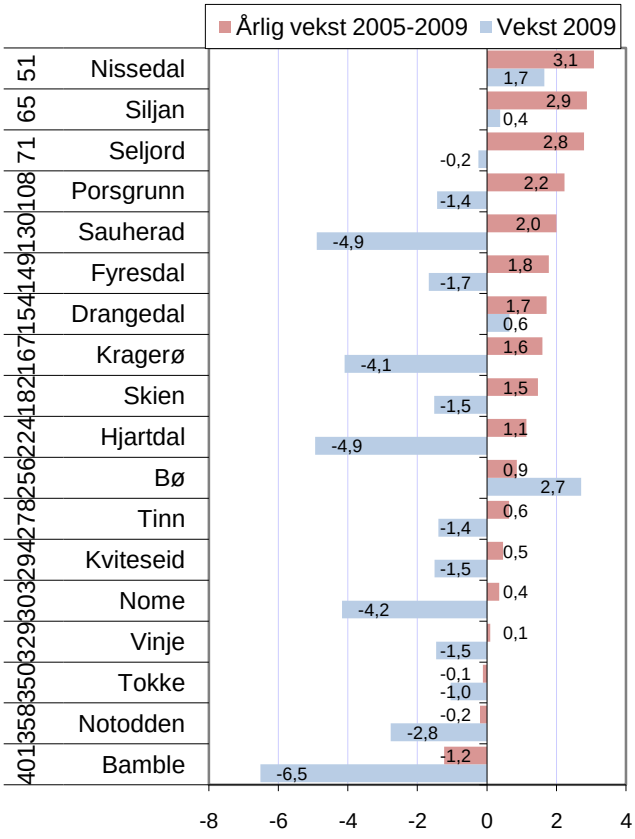

Figur 7: Vekst i antall arbeidsplasser i 2009, samt årlig vekstrate siste fem år for kommunene i Telemark. Tallene til venstre viser rangering blant landets 430 kommuner.

Privat og offentlig sektor

Arbeidsplasser i privat og offentlig sektor utvikler seg forskjellig. Ofte er utviklingen motsatt, fordi staten driver motkonjunkturpolitikk. Offentlig og privat sektor konkurrerer også i det samme arbeidsmarkedet.

De økonomiske konjunkturene kan i stor grad avleses av veksten i antall arbeidsplasser i privat sektor. Fra 2003 til 2008 var det en sterk vekst. I 2009 kan vi se effekten av finanskrisen, med en sterk nedgang i antall arbeidsplasser i privat sektor. Antall offentlige arbeidsplasser økte sterkt i 2009, som følge av at staten økte sine utgifter for å unngå sterk vekst i arbeidsledigheten.

Utviklingen i privat sektor i Drangedal har vært helt forbløffende lik utviklingen i antall private arbeidsplasser på landsbasis. Veksten har vært 10,4 prosent fra 2000 til 2009 for både Drangedal og landet. Forløpet de siste ti årene er også svært likt.

Drangedal har imidlertid hatt en mye svakere utvikling i antall offentlige arbeidsplasser enn resten av landet.

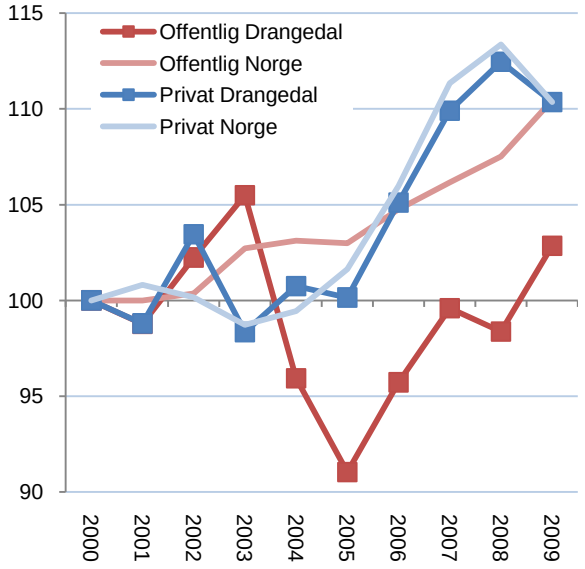

Figur 8: Utvikling i antall arbeidsplasser i privat og offentlig sektor i Drangedal og Norge, indeksert slik at nivået i 2000=100.

Endringer i privat og offentlig sektor

I figur 9 har vi vist antall arbeidsplasser i ulike bransjer i offentlig og privat sektor, samt endringene fra 2000 til 2009.

Drangedal mistet 34 arbeidsplasser i industrien fra 2000 til 2009, og 28 arbeidsplasser i transport. Det har vært en sterk økning i antall arbeidsplasser i bygg og anlegg og forretningmessig tjenesteyting, som mer enn kompenserer for dette tapet.

I det offentlige vokser helse og omsorg mens administrasjon og annet offentlig synker. Her er det nok en del omdefinering av stillinger i statistikken som ikke gjenspeiler faktiske endringer.

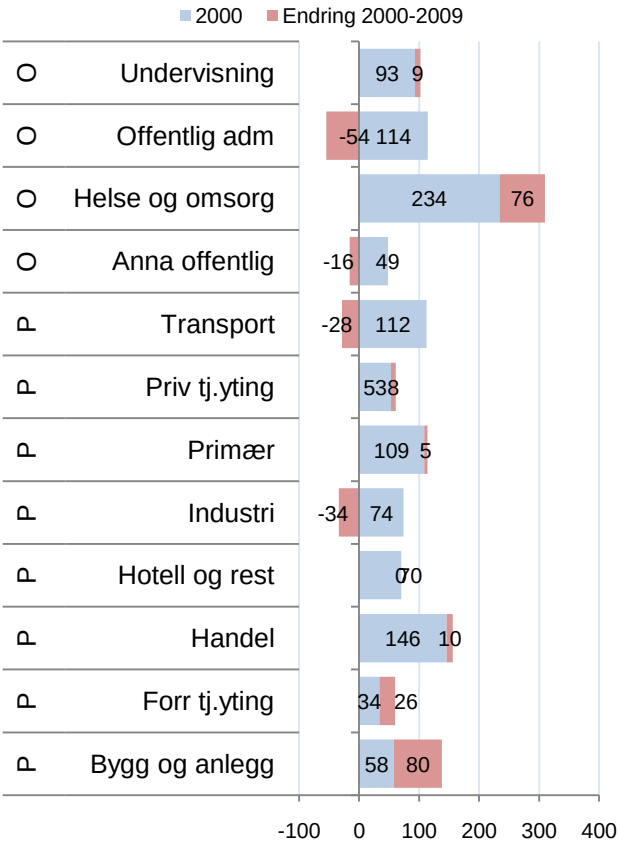

Figur 9: Antall arbeidsplasser i 2000 og endringene fra 2000 til 2009 i Drangedal. P eller O til venstre angir om det er privat eller offentlig sektor.

Utvikling bransjer

I figur 10 ser vi utviklingen i ulike bransjer i Drangedal.

Drangedal har hatt en formidabel vekst i bygg og anleggsbransjen. Antall arbeidsplasser har blitt mer enn fordoblet på ti år. Vi så på forrige side at denne veksten var på 80 arbeidsplasser.

Forretningsmessig tjenesteyting har også en høy prosentvis vekst, men dette er en liten bransje i Drangedal, så veksten har bare vært på 26 arbeidsplasser.

Transport og industri synker. Industrien har nesten blitt halvert på ti år, men det meste av nedgangen skjedde fra 2002 til 2003.

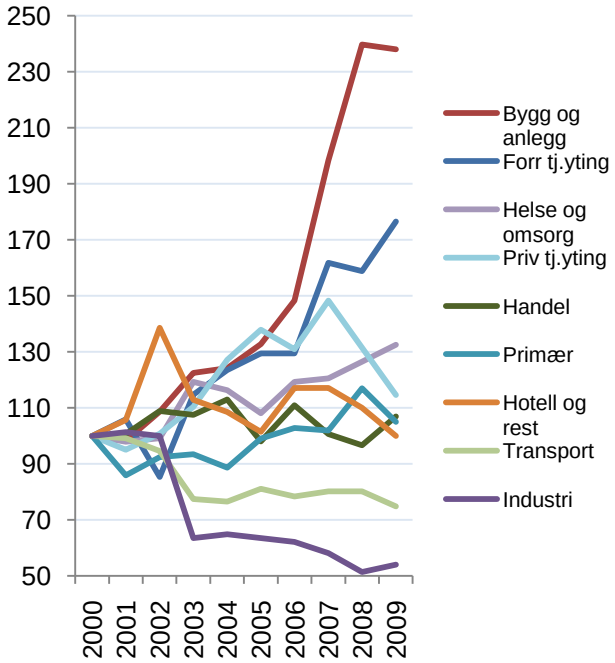

Figur 10: Utviklingen i de ulike bransjene i Drangedal, indeksert slik at nivået i 2000=100

Næringsstruktur

Offentlig helse og omsorg er helt klart den største bransjen i Drangedal med 310 arbeidsplasser.

Handel er nest størst, med 156 arbeidsplasser.

Det er også mange arbeidsplasser i primærnæringene, som har 114 arbeidsplasser i kommunen.

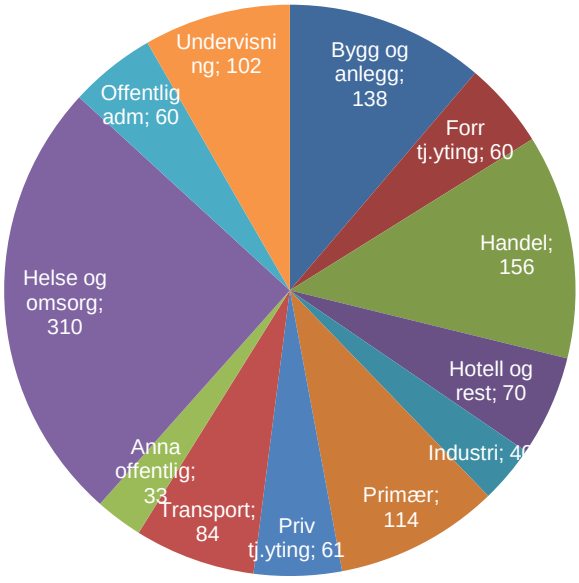

Figur 11: Antall arbeidsplasser i de ulike bransjene i Drangedal i 2009.

Utpendling

Kragerø har flest pendlere fra Drangedal. Det var 219 som pendlet fra Drangedal til Kragerø i 2009, en liten økning fra 206 i 2000.

Skien og Porsgrunn har også mange pendlere fra Drangedal.

85 personer er registrert som pendlere til Oslo. Her er det nok en del studenter som ikke har meldt flytting.

Bamble og Nissedal mottok noen pendlere, mens 28 personer arbeidet i Nordsjøen i 2009.

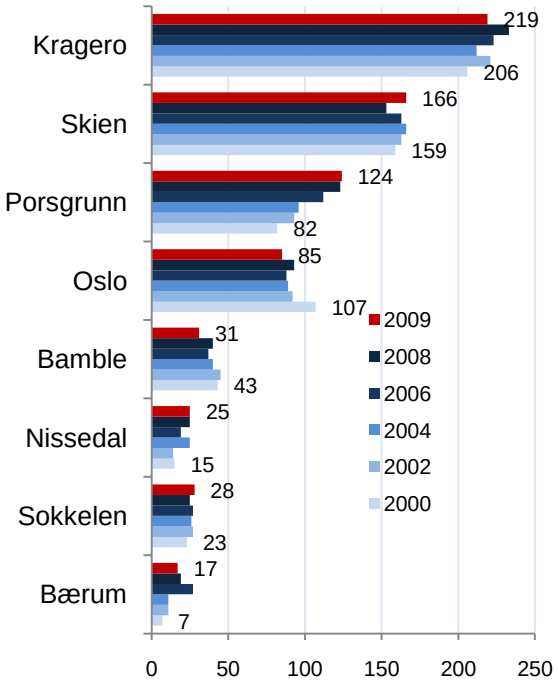

Figur 12: Antall personer som bor i Drangedal og som pendler til en annen kommune i årene 2000-2009.

Innpendling

Innpendlingen til Drangedal er svært beskjeden. Arbeidsmarkedet i Drangedal er i stor grad internt.

Det var 48 som pendlet inn fra Kragerø i 2009, en nedgang fra 56 i 2000.

Skien hadde 24 personer som pendlet til Drangedal i 2009.

Ellers er det svært liten innpendling.

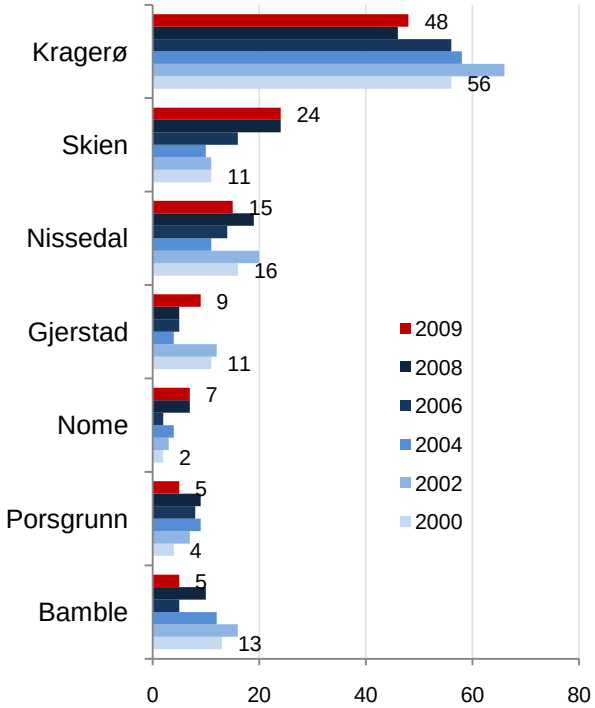

Figur 13: Antall personer som arbeider i Drangedal og som bor i en annen kommune i årene 2000-2009.

Arbeidsmarkedsintegrasjon

Arbeidsmarkedet i en region eller kommune kan være mer eller mindre integrert med naboområder. Dette kan vi måle ved å se på hvor stor andel av de sysselsatte som pendler ut, og hvor stor andel av arbeidsplassene i området som innpendlere har. Arbeidsmarkedsintegrasjon er målt ved å legge sammen disse to størrelsene.

Arbeidsmarkedsintegrasjonen har ganske stor strategisk betydning. Steder med lav arbeidsmarkedsintegrasjon er mer avhengig av arbeidsplassutvikling enn steder med høy arbeidsmarkedsintegrasjon. Steder med høy arbeidsmarkedsintegrasjon er mer avhengige av å være attraktive som bosted.

Drangedal har litt over middels arbeidsmarkedsintegrasjon. Det kommer først og fremst av stor utpendling. Bosettingen i Drangedal er avhengig av at mange pendler ut.

Integrasjonen inn til Drangedal trekker ned. Det er svær få som pendler inn til kommunen.

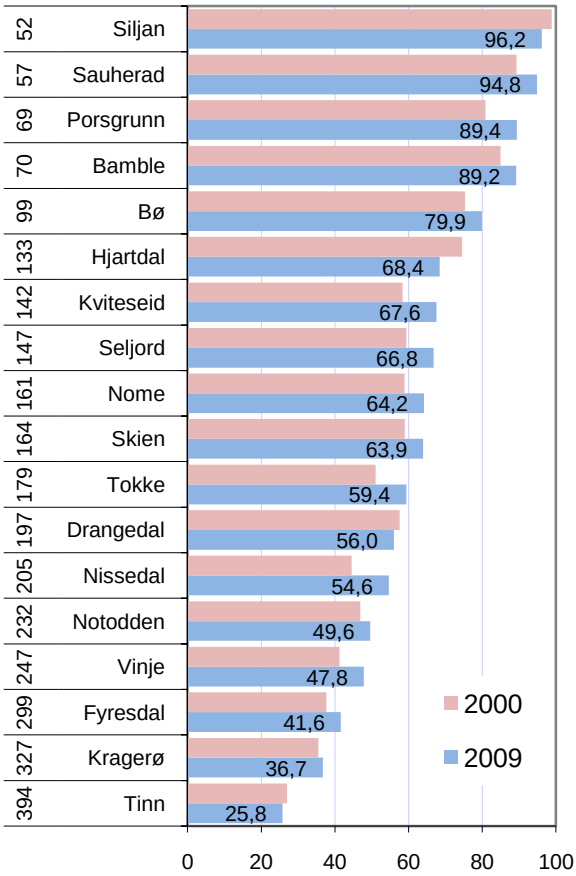

Figur 14: Arbeidsmarkedsintegrasjon i kommunene i Telemark i 2000 og 2009. Til venstre vises rangering blant landets 430 kommuner for arbeidsmarkedsintegrasjon i 2009.

2. NæringsNM

I dette kapitlet skal vi se på utviklingen i næringslivet. I en regional utviklingskontekst er næringsutviklingen viktig for å få vekst i arbeidsplasser i privat næringsliv, og dermed trygge og stimulere bosettingen. For å måle næringsutviklingen i en kommune, ser vi på fire mål: Nyetableringer, lønnsomhet, vekst og næringslivets størrelse[ii].

NæringsNM	**Nytableringer**	1. Etableringsfrekvens: Antall nyregistrerte foretak som andel av eksisterende foretak i begynnelsen av året 2. Bransjejustert etableringsfrekvens: Basert på etableringsfrekvens, justert for effekten av bransjestrukturen 3. Vekst i antall foretak: Etableringsfrekvensen fratrukket nedlagte foretak
	Lønnsomhet	4. Andel foretak med positivt resultat før skatt 5. Bransjejustert lønnsomhet: Andel foretak med positivt resultat før skatt, justert for effekten av bransjestrukturen 6. Andel foretak med positiv egenkapital
	Vekst	7. Andel foretak med omsetningsvekst høyere enn prisstigningen (KPI) 8. Andel foretak med realvekst justert for effekten av bransjestrukturen 9. Andel foretak med vekst i verdiskaping
	Næringslivets størrelse	10. Antall arbeidsplasser i næringslivet som andel av befolkningen

Nyetableringer i regioner og kommuner blir målt med tre indikatorer. Den første, etableringsfrekvens, måler antall nyregistrerte foretak i forhold til eksisterende antall foretak i begynnelsen av året. Bransjejustert etableringsfrekvens er etableringsfrekvensen fratrukket virkningen av bransjestrukturen i regioner og kommuner. Denne indikatoren viser om regionen eller kommunen har få eller mange etableringer når vi tar hensyn til at etableringsfrekvensen varierer mye mellom ulike bransjer. Den tredje indikatoren er vekst i antall foretak. Dette er etableringsfrekvensen fratrukket frekvensen av nedlagte foretak.

Lønnsomheten i regionenes næringsliv blir målt med tre indikatorer. Den første er andel foretak med positivt resultat før skatt. I tillegg har vi målt andel lønnsomme foretak justert for bransjestrukturen. Den tredje indikatoren er andel foretak med positiv egenkapital.

Vekst i regionene er målt med andel foretak med omsetningsvekst større enn prisstigningen. Også her har vi en andre indikator som justerer for bransjestruktur. Den tredje indikatoren er andel foretak med vekst i verdiskaping.

Indikatoren "næringslivets størrelse" er antall arbeidsplasser i næringslivet som andel av befolkningen.

For hver indikator rangeres regioner og kommuner. Rangeringsnumrene legges så sammen innenfor hver gruppe.

Til slutt summeres rangeringsnumrene for de fire indeksene nyetablering, lønnsomhet, vekst og næringslivets størrelse. Den regionen og kommunen som har lavest sum, kommer ut som vinner av årets NæringsNM.

Nyetableringer

For å sammenlikne etableringsaktiviteten mellom ulike områder, bruker vi tre ulike indikatorer. *Etableringsfrekvensen* er antall nyregistrerte foretak i ett år i prosent av eksisterende foretak i begynnelsen av samme år. *Bransjejustert etableringsfrekvens* er et mål for hvor mange nyetableringer det er når vi justerer for effekten av bransjestrukturen. Den siste indikatoren for etableringer er *vekst i antall foretak*, som er etableringsfrekvensen fratrukket andelen som legges ned.

Etableringsfrekvens i Drangedal

I figur 15 ser vi hvordan etableringsfrekvensen i Drangedal har beveget seg siden 2001. I samme figur vises etableringsfrekvensen som er middels for alle de norske kommunene.

Etableringsfrekvensen i Drangedal har hoppet mye opp og ned. Drangedal er en kommune med relativt få bedrifter, så små endringer i etableringsfrekvensen slår stort ut på statistikken. Nå har imidlertid etableringsfrekvensen vært over middels i to år på rad for første gang.

Etableringsfrekvens i kommunene i Telemark

I figur 16 er etableringsfrekvensen for alle kommunene i Telemark i 2009 vist. Drangedal hadde en etableringsfrekvens på 5,2 prosent dette året. Det betyr at Drangedal er nummer 187 av 430 kommuner.

Av tallene til venstre ser vi at Drangedal er rangert som nummer 272 av 430 kommuner når det gjelder etableringsfrekvens de siste fem årene. Dette er litt dårligere enn middels, og kommer av det lave nivået i 2005 og 2007.

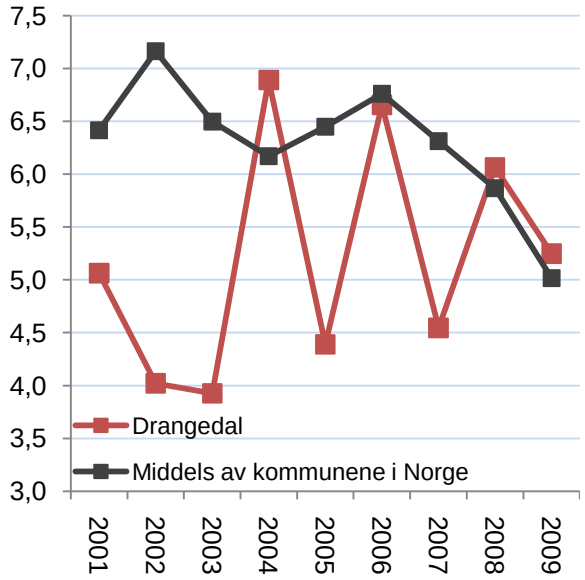

Figur 15: Etableringsfrekvens i Drangedal og middels av kommunene i Norge i perioden 2001-2009.

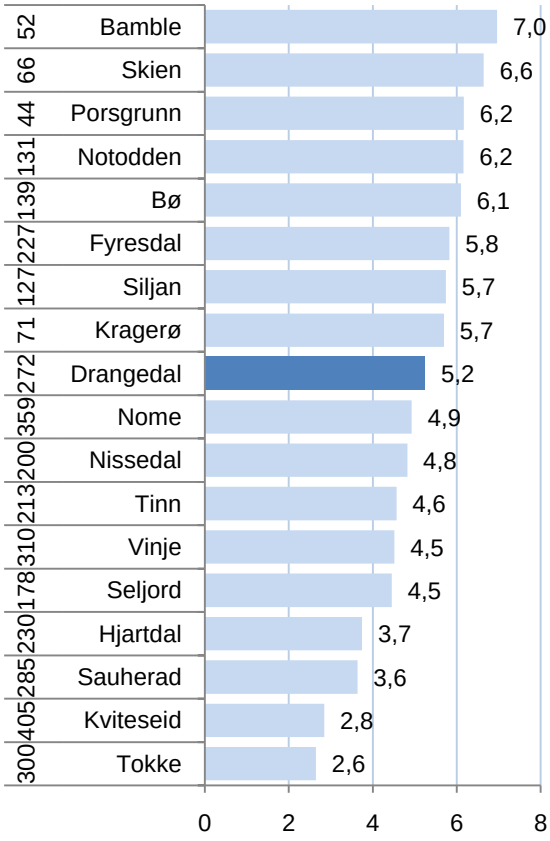

Figur 16: Etableringsfrekvens i kommunene i Telemark i 2009. Kommunens rangering blant de 430 kommunene i landet i perioden 2005-2009 vist helt til venstre.

Bransjejustert etableringsfrekvens

Bransjestrukturen i en kommune har mye å si for etableringsfrekvensen.

Noen bransjer har normalt høyere etableringsfrekvens enn andre. Områder der en stor andel av næringslivet er i bransjer med høy etableringsfrekvens, vil automatisk få en høyere etableringsfrekvens enn områder med mange foretak i bransjer med lav etableringsfrekvens.

I figur 17 har vi beregnet hvilken etableringsfrekvens kommunene ville hatt dersom de hadde gjennomsnittlig etableringsfrekvens i hver enkelt bransje, og deretter beregnet differansen mellom faktisk etableringsfrekvens og denne beregnede frekvensen.

Vi kan da se at Drangedal kommer mye bedre ut etter bransjejustering. Det betyr at Drangedal egentlig har en uheldig bransjestruktur for å få mange nyetableringer i utgangspunktet. Drangedal er rangert som nummer 103 av 430 kommuner for denne etableringsindikatoren.

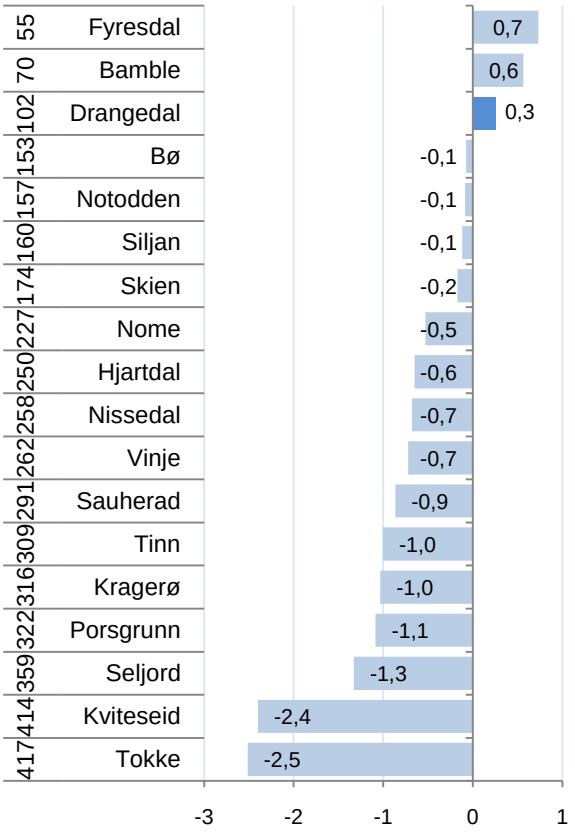

Figur 17: Bransjejustert etableringsfrekvens i kommunene i Telemark i 2009, målt som avvik mellom faktisk og forventet etableringsfrekvens i 2009 gitt bransjestruktur. Tallene til venstre angir rangeringen blant landets 430 kommuner i 2009.

Vekst i antall foretak

I figur 18 ser vi utviklingen i vekst i antall foretak i Drangedal og det som er middels av kommunene i Norge. Det er det samme som etableringsfrekvensen fratrukket nedleggingsraten.

Vi ser at også veksten i antall foretak i Drangedal har variert stort. De to siste årene har veksten ligget en god del over det som er middels av norske kommuner. Dette betyr at få foretak er blitt lagt ned.

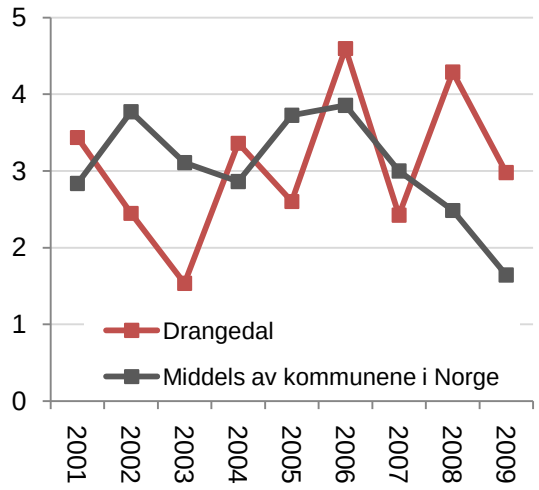

Figur 18: Årlig vekst i antall foretak i Drangedal og middels av kommunene i Norge i perioden 2001-2009.

Vekst i antall foretak i kommunene i Telemark

I figur 19 ser vi netto tilvekst av antall foretak i kommunene i Telemark.

Drangedal er best i Telemark når det gjelder vekst i antall foretak i 2009. Det har vært svært få nedleggelser i kommunen i 2009. Drangedal er nummer 69 av 430 kommuner for dette målet.

Drangedal er nummer 132 når det gjelder vekst i antall foretak de siste fem årene.

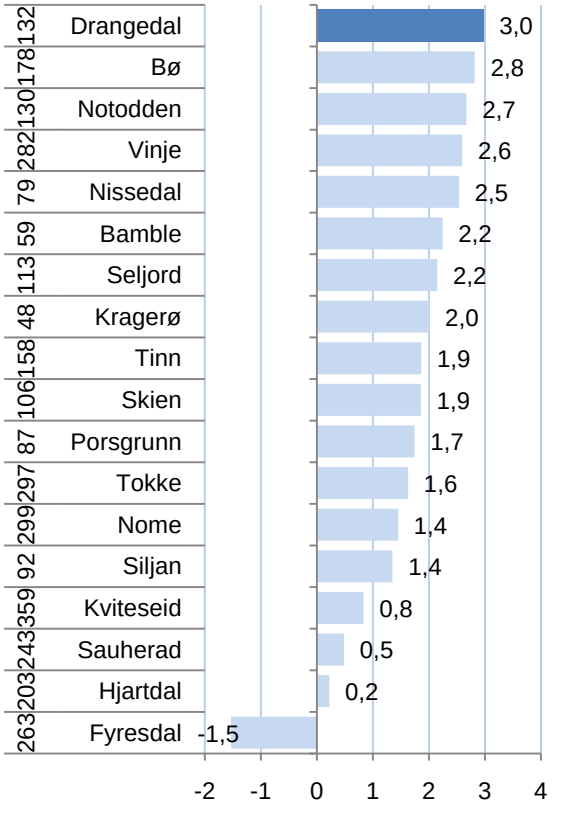

Figur 19: Prosentvis vekst i antall foretak i kommunene i Telemark i 2009. Til venstre vises rangering blant landets 430 kommuner i perioden 2005-2009.

Etableringsindeksen

Etableringsindeksen er sammensatt av de tre indikatorene for nyetableringer som vi har vist; etableringsfrekvens, bransjejustert etableringsfrekvens og vekst i antall foretak.

I figur 20 ser vi rangeringsnumrene til kommunene i Telemark for de tre delindikatorene i figuren, mens vi ser rangeringen på etableringsindeksen til venstre.

Drangedal er tredje best i fylket i 2009.

Drangedal ble nummer 187 for etableringsfrekvens i 2009, nummer 102 for bransjejustert etableringsfrekvens og nummer 69 for vekst i antall foretak.

På etableringsindeksen, hvor disse rangeringsnumrene er slått sammen, er Drangedal nummer 100 av 430 kommuner i landet.

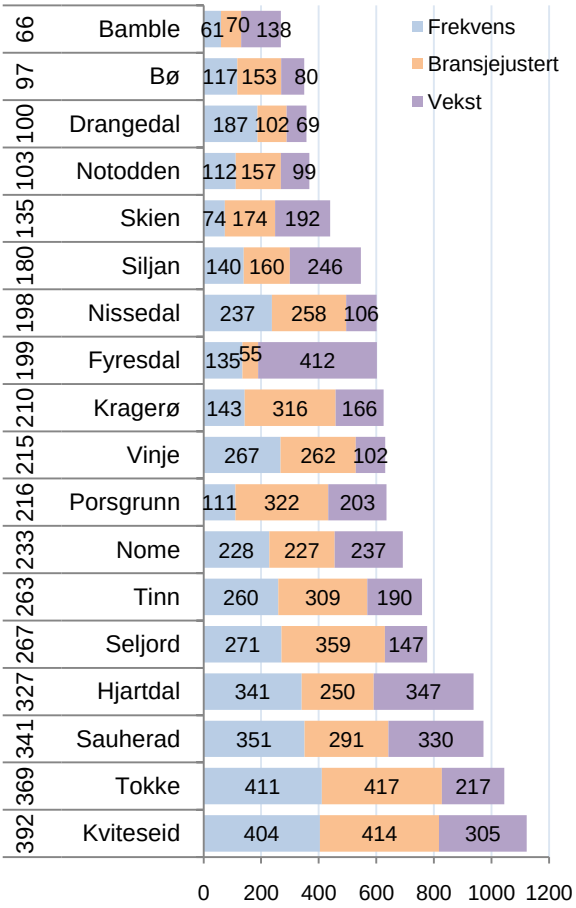

Figur 20: Etableringsindeksen for kommunene i Telemark. Rangering blant de 430 kommunene i landet med hensyn til de tre ulike etableringsindikatorene er vist i figuren, og rangering for den samlede etableringsindeksen i 2009 er vist til venstre.

Lønnsomhet

Vi måler lønnsomheten i næringslivet i regionene ved hjelp av tre indikatorer. Den førsteindikatoren er *andel foretak med positivt resultat før skatt*. Andel lønnsomme foretak varierer mellom bransjer. Den andre indikatoren er derfor *andel foretak med positivt resultat før skatt, justert for bransjestrukturen i regionene*. Den tredje indikatoren er *andel foretak med positiv egenkapital*. Den endelige lønnsomhetsindeksen er basert på regionenes rangering med hensyn til de tre lønnsomhetsindikatorene.

Andel lønnsomme foretak

Andel lønnsomme foretak i Norge falt sterkt fra 2007 til 2008. Det forrige bunnåret var i 2001.

I 2009 økte andelen lønnsomme bedrifter igjen. Vi skal se senere at andel bedrifter med vekst sank, men likevel greide de fleste bedriftene å tilpasse seg lavkonjunkturen og bedre lønnsomheten.

Andel lønnsomme foretak i Drangedal har ligget under middels for norske kommuner de siste tre årene. I 2007 og enkelte år tidligere har imidlertid lønnsomheten vært bedre enn middels.

Lønnsomhet i kommunene

Drangedal er kommunen med fjerde lavest lønnsomhet i Telemark i 2009. I Drangedal var 60,2 prosent av foretakene lønnsomme i 2009. Landsgjennomsnittet var 65,9 prosent.

Dette plasserer Drangedal på 336. plass av 430 kommuner i Norge. For de siste fem år havner Drangedal på 325. plass.

Nabokommunen Kragerø har også lav andel lønnsomme bedrifter. Lønnsomheten i disse to kommunene står i kontrast til nabokommunene i Grenland, som gjør det betydelig bedre.

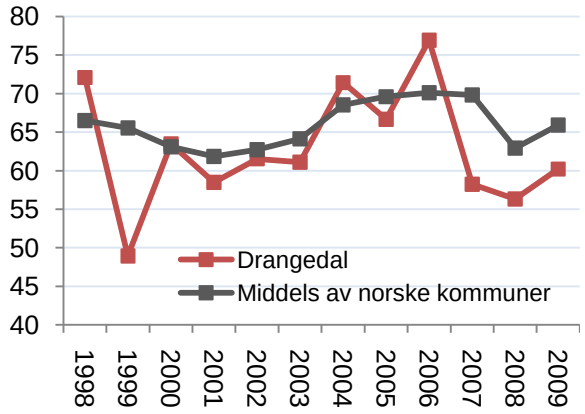

Figur 21: Andel foretak med positivt resultat før skatt i Drangedal og middels av kommunene i Norge i perioden 1998-2009.

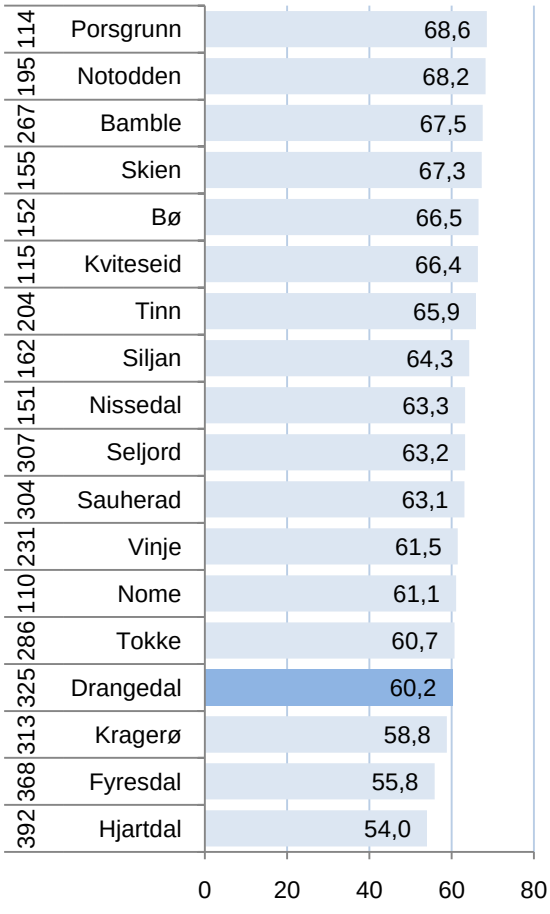

Figur 22: Andel foretak med positivt resultat før skatt i kommunene i Telemark i 2009. Rangering blant landets 430 kommuner med hensyn til andel lønnsomme foretak til siste fem år er vist helt til venstre.

Lønnsomhetsindeksen

Lønnsomhetsindeksen består av tre indikatorer. Andel lønnsomme foretak er den første indikatoren, hvor resultatene ble vist på forrige side. Dernest har vi en indikator for bransjejustert andel lønnsomme foretak, hvor effekten av bransjestrukturen er justert for. Den tredje indikatoren er andel foretak med positiv egenkapital.

Lønnsomhetsindeksen for kommuner er basert på rangeringsnumrene til kommunene for de tre indikatorene. Kommunens rangering for de tre indikatorene blir slått sammen, og så vil summen danne utgangspunkt for lønnsomhetsindeksen.

Kviteseid er overraskende nok best på lønnsomhet i Telemark i 2009. På plassene etter kommer Notodden og Porsgrunn.

Drangedal er av de fire kommunene med lavest lønnsomhet i Telemark. Drangedal havner samlet sett på 373. plass på lønnsomhetsindeksen for 2009. Under 60 kommuner i landet har dårligere lønnsomhet enn Drangedal.

Drangedal gjør det ganske svakt på alle de tre delindikatorene. Kommunen havner på 336. plass for andel lønnsomme foretak, 350. plass for bransjejustert andel foretak og 363. plass for andel foretak med positiv egenkapital.

Nabokommunen Kragerø gjør det imidlertid enda dårligere enn Drangedal på lønnsomhetsindeksen.

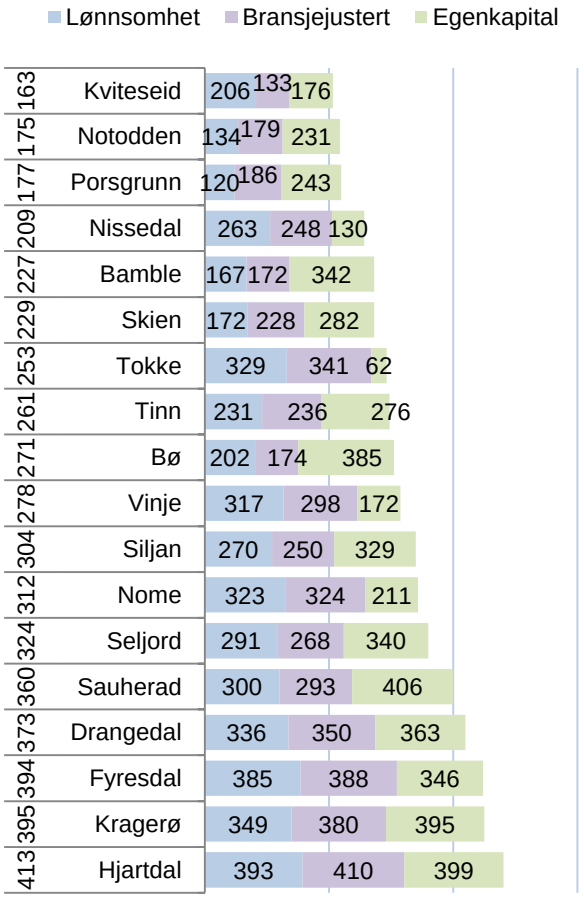

Figur 23: Lønnsomhetsindeksen for kommunene i Telemark. Til venstre vises rangeringsnummer blant landets 430 kommuner for lønnsomhetsindeksen 2009. Tallene i figuren er rangeringsnummer for de tre lønnsomhetsindikatorene.

Vekst

Vi måler veksten i næringslivet i regionene ved hjelp av tre indikatorer. Den første indikatoren er *andel foretak med realvekst*. Den andre indikatoren er *andel vekstforetak, justert for bransjestrukturen i regionene*. Den tredje indikatoren er *andel foretak med vekst i verdiskapingen*. Den endelige vekstindeksen er basert på regionenes rangering med hensyn til de tre vekstindikatorene.

Andel vekstforetak

Andel vekstforetak i Norge var historisk høyt i 2007, da 66 prosent av foretakene hadde omsetningsvekst høyere enn prisstigningen. Andelen vekstforetak sank bratt i 2008, og sank videre i 2009. Andelen vekstforetak i 2009 er det laveste som er målt.

Andelen vekstforetak i Drangedal lå en del over middels i 2009. Tidligere år har veksten variert en del, og enkelte år har veksten vært både en del høyere og en del lavere enn middels av norske kommuner.

Andel vekstforetak i kommunene

Bare fire kommuner i Telemark hadde høyere vekst enn Drangedal i 2009. Høyest andel vekstforetak hadde Seljord, Nissedal, Bø. Disse hadde over 53 prosent vekstforetak i 2009.

Drangedal hadde 50,6 prosent vekstforetak i 2009. Dette rangerer Drangedal på 97. plass blant alle 430 kommuner i landet. Dette er en veldig sterk plassering.

Andelen som var middels av kommuner var 46,6 prosent.

Ser man på de siste fem år, har Drangedal også en god plassering med en 130. plass.

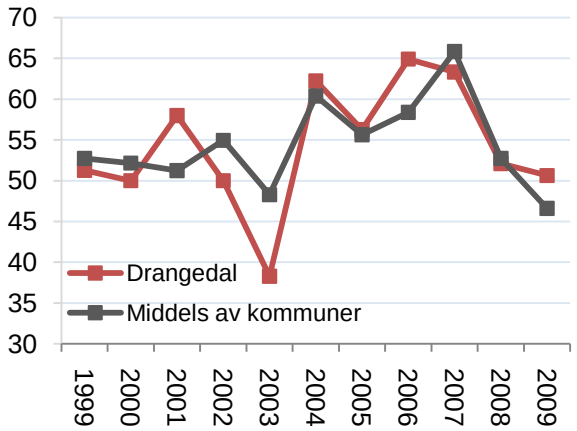

Figur 24: Andel foretak med omsetningsvekst høyere enn prisstigningen i perioden 1999-2009 i Drangedal og middels av kommunene Norge.

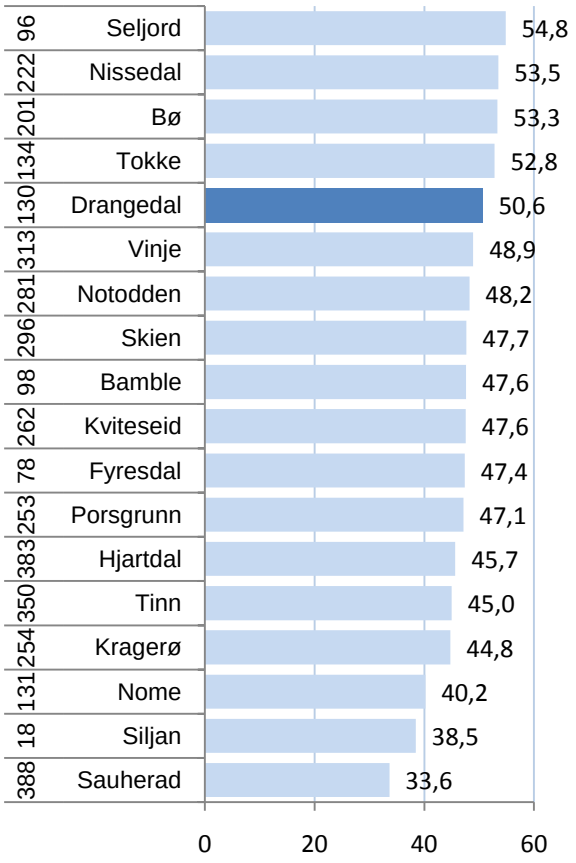

Figur 25: Andel foretak i kommunene i Telemark med omsetningsvekst høyere enn prisstigningen i 2009. Rangering blant landets 430 kommuner med hensyn til andel vekstforetak siste fem år er vist helt til venstre.

Vekstindeksen

Vekstindeksen består også av tre indikatorer. Andel foretak med vekst i omsetning er den første indikatoren, hvor resultatene ble vist på forrige side. Dernest har vi en indikator for bransjejustert andel vekstforetak, hvor effekten av bransjestrukturen er justert for. Den tredje indikatoren er andel foretak med vekst i verdiskaping, som er summen av driftsresultatet og lønnskostnadene.

Vekstindeksen for kommuner er basert på rangeringsnumrene til kommunene for de tre indikatorene. Kommunens rangering for de tre indikatorene blir slått sammen, og så vil summen danne utgangspunkt for vekstindeksen.

Mange kommuner i Telemark gjorde det ganske bra på vekstindeksen i 2009. Drangedal hevder seg i toppen, og er tredje beste kommune i Telemark. Drangedal kommer på en sterk 80. plass i landet.

Drangedal gjør det over middels på alle tre vekstindikatorer. For andel vekstforetak rangeres Drangedal som nummer 97, for bransjejustert andel vekstforetak rangeres Drangedal som nummer 105 og for andel foretak med vekst i verdiskaping rangeres Drangedal som nummer 169.

Seljord gjorde det best i Telemark i 2009, og ble nummer 14 av alle de 430 kommunene i landet. Seljord gjorde det bra på alle de tre vekstindikatorene. Tokke gjør det også sterk, og kommer samlet på 67. plass på vekstindeksen.

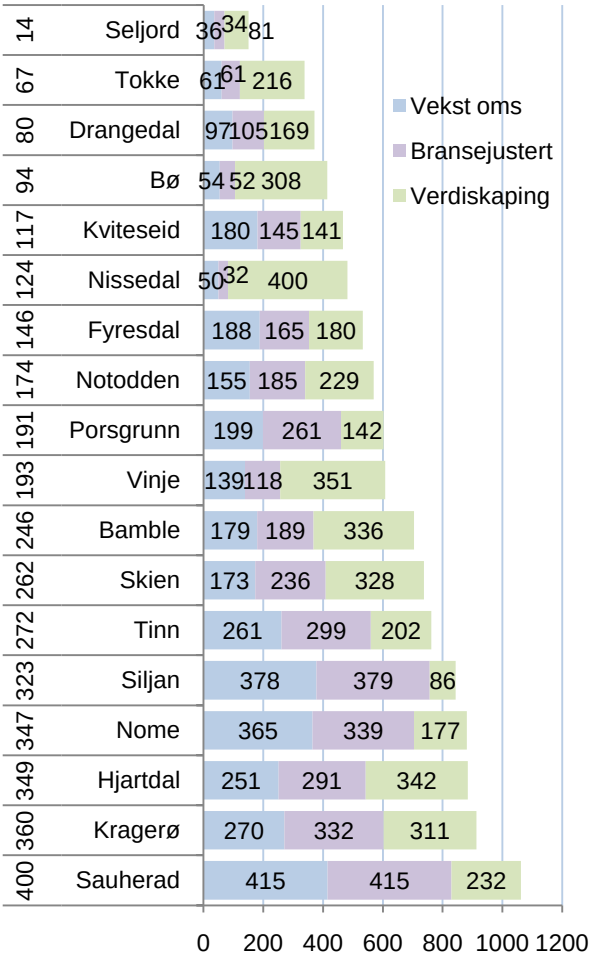

Figur 26: Vekstindeksen for kommunene i Telemark. Tallene i figuren er rangering blant landets 430 kommuner for de tre vekstindikatorene, helt til venstre rangering for vekstindeksen 2009.

Næringslivets størrelse

I NæringsNM er næringslivets relative størrelse den siste indikatoren vi måler. Dette måles med antall arbeidsplasser i privat næringsliv som prosent av antall innbyggere. Dette kalles også "næringstetthet".

Porsgrunn og Seljord har høyest næringstetthet av kommunene i Telemark. Disse to kommunene har overskudd på arbeidsplasser og netto innpendling. Det er fordi det er mye næringsliv i forhold til folketallet i disse kommunene.

Bø, Kviteseid og Tinn har også forholdsvis høy næringstetthet.

Drangedal er den kommunen i Telemark som har nest lavest næringstetthet. Bare Siljan har lavere næringstetthet, og er blant de ti kommunene i landet med minst næringsliv i forhold til folketallet.

Antall arbeidsplasser i næringslivet i Drangedal tilsvarer kun 17,7 prosent av folketallet. Dette rangerer Drangedal som nummer 393 av 430 kommuner. Det betyr at det bare er 37 kommuner i landet som har lavere næringstetthet enn Drangedal. Vi så tidligere at det er få arbeidsplasser i næringslivet i Drangedal, og at mange som bor i kommunen pendler ut og jobber i andre kommuner.

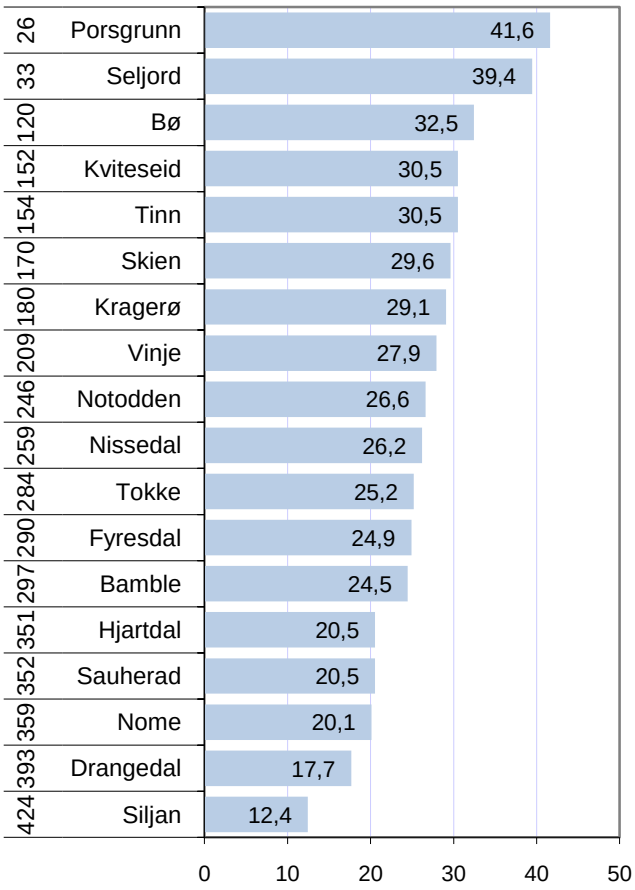

Figur 27: Antall arbeidsplasser i næringslivet i prosent av antall innbyggere i kommunene i Telemark i 2009. Rangering blant landets 430 kommuner vist til venstre.

NæringsNM

NæringsNM er en rangering av kommuner, regioner og fylker basert på de indikatorene som er presentert i dette kapitlet. Telemarksforsking har utarbeidet NæringsNM for NHO de siste syv årene. Formålet er å komme fram til et mål som forteller hvordan næringslivet gjør det samlet sett i en kommune.

Bø ble beste kommune i NæringsNM av kommunene i Telemark på en 75. plass. Bø har høyest vekst i folketallet i Telemark, og det påvirker næringslivet positivt. Porsgrunn er over tid den beste næringslivskommunen i Telemark.

Til tross for enkelte gode resultater for Drangedal, havner Drangedal litt under middels på NæringsNM. Selv om Drangedal gjør det sterkt på etableringsindeksen og vekstindeksen, tekker den dårlige plasseringen på lønnsomhetsindeksen og den lave næringstettheten ned. Drangedal havner på 258. plass på NæringsNM. Dette er imidlertid mye bedre enn rangeringen for de siste fem år, der Drangedal havner på 357. plass.

Nabokommunene Skien, Porsgrunn og Kragerø har sine dårligste resultater noensinne i 2009. Hjartdal og Sauherad er blant de ti svakeste kommunene i landet i siste NæringsNM.

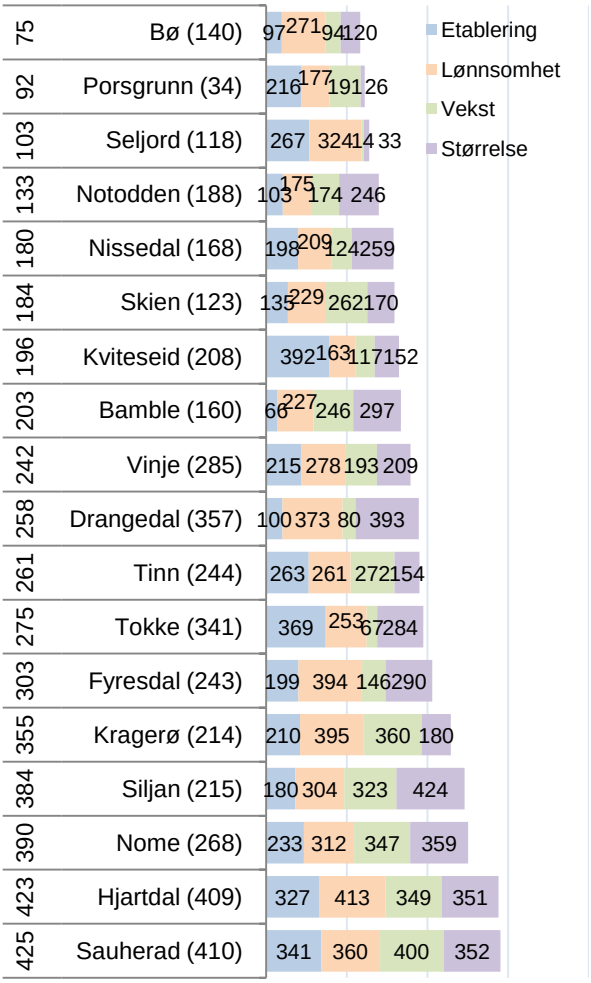

Figur 28: Resultater fra NæringsNM for kommunene i Telemark. Rangering blant landets 430 kommuner for 2009 til venstre, rangering siste fem år i parentes, rangering for de fire indeksene i figuren.

Drangedals utvikling

Plasseringen til Drangedal i NæringsNM har variert en del. I 2006 fikk Drangedal sin hittil sterkeste plassering med en 150. plass. Året etter falt Drangedal helt ned på 426. plass, som er den laveste plasseringen i perioden. At næringslivet skal prestere så ulikt fra ett år til et annet virker rart. Grunnen til dette er at det er relativt få næringsaktører i kommunen. Det er under 100 bedrifter som er regnskapspliktige i Drangedal, og det er regnskapstallene fra disse som danner grunnlaget for resultatene i NæringsNM. Små endringer og tilfeldigheter slår derfor kraftig ut på statistikken. Konsekvensen av dette er at plasseringene fra ett år til et annet kan variere stort.

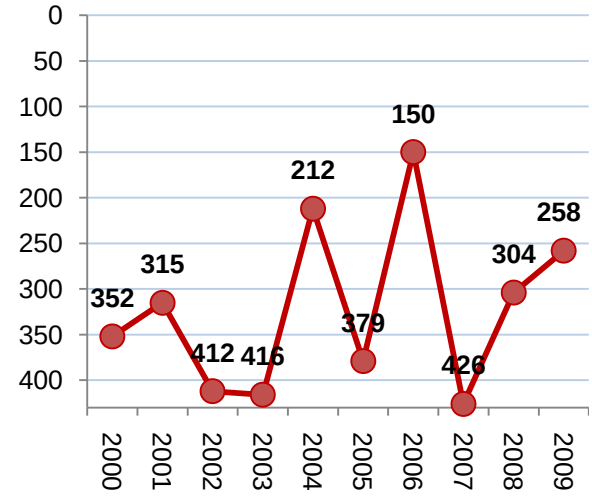

Figur 29: Drangedals utvikling i Nærings-NM i perioden 2000-2009.

3. Attraktivitetsbarometeret

Telemarksforsking har publisert Attraktivitetsbarometeret siden 2006. Attraktivitetsbarometeret er en metode for å identifisere regioner og kommuner som trekker til seg innflyttere i høyere grad enn arbeidsplassveksten skulle tilsi. Slike steder vil få vekst i lokale arbeidsplasser på grunn av høyere befolkningsgrunnlag i neste periode. Attraktivitet med hensyn til bosetting vil da bli en vekstfaktor som kommer i tillegg til vekst i arbeidsplasser. For kommuner blir bostedsattraktivitet viktigere enn for regioner, ettersom det er mer pendling mellom kommuner enn mellom regioner.

Attraktivitetsbarometeret tar utgangspunkt i sammenhengen mellom nettoflytting og arbeidsplassvekst. I figur 30 har vi vist arbeidsplassvekst og netto innenlands flytting i 430 kommuner i Norge for perioden 2007-2009.

Den svarte linjen i diagrammet viser den forventede nettoflyttingen gitt arbeidsplassveksten. Attraksjonsindeksen er differansen mellom forventet og observert nettoflytting, som kan leses som den vertikale avstanden mellom den faktiske nettoflytting og forventningslinjen. Differansen viser hvor mye nettoflytting en kommune faktisk har hatt fratrukket forventet nettoflytting gitt arbeidsplassveksten. Tallet kan tolkes som hvor høy prosentvis vekst regionen har hatt i folketallet i perioden på grunn av regionens attraktivitet.

Drangedal er den røde prikken. Arbeidsplassveksten de siste tre årene har vært over middels for kommunene. Det har imidlertid vært høy netto utflytting, tilsvarende 1,2 prosent av folketallet. Drangedal skårer dermed ganske lavt på attraktivitetsbarometeret.

I figur 31 ser vi hvordan kommunene i Telemark kommer ut på Attraktivitetsbarometeret for de tre siste treårsperiodene.

Drangedal var attraktiv i perioden 2003-2006, men har vært mindre attraktiv i den siste perioden.

Over tid har Drangedal vært over middels attraktiv. Vi ser at rangeringsnummeret for de tre siste treårsperiodene er 182, som er klart bedre enn middels.

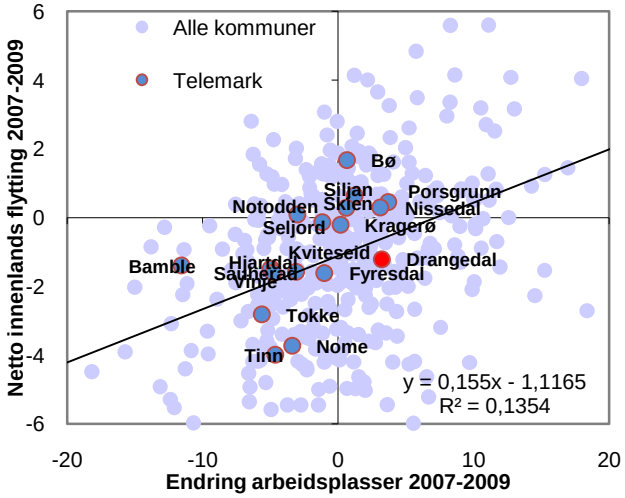

Figur 30: Kommunene i Norge etter prosentvis endring i antall arbeidsplasser (avstand til median) og netto innenlands flytting i perioden 2007-2009.

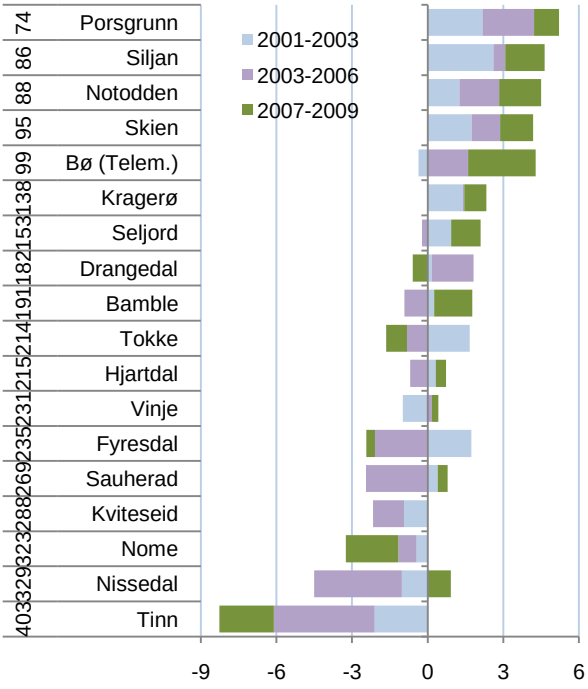

Figur 31: Attraktivitetsindeksen til kommunene i Telemark de siste tre periodene. Rangering blant landets 430 kommuner for periodene samlet til venstre.

Utvikling i bostedsattraktivitet

I figur 32 har vi vist utviklingen av attraktivitetsindeksen i Drangedal og nabokommuner.

Attraktivitetsindeksen til Drangedal var høy i 2005 og 2006, men falt så til en del under middels i 2008. Det siste året har attraktivitetsindeksen blitt bedre igjen, men er fremdeles litt under middels.

Porsgrunn og Skien har vært stabilt attraktive, som en kan forvente av større byer. Kragerø har også vært attraktiv i hele perioden, men i litt mindre grad enn Porsgrunn og Skien.

Bamble har hatt en kraftig forbedring av attraktivitetsindeksen de siste årene, men det er samtidig med en svært dårlig arbeidsplassutvikling.

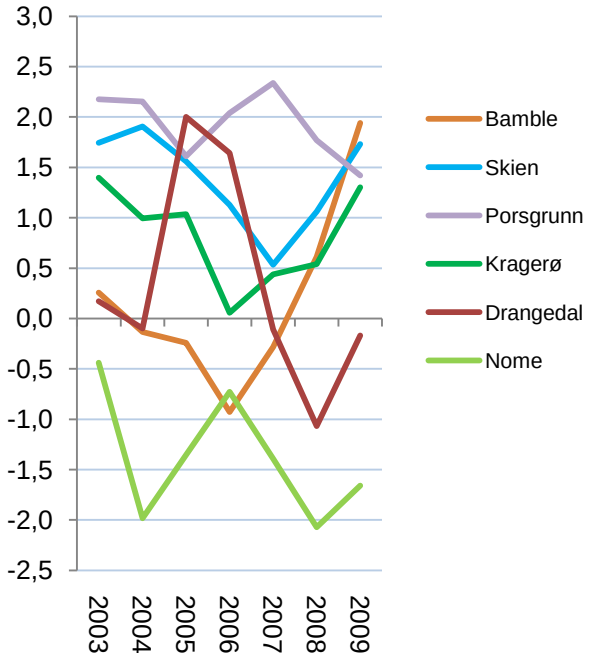

Figur 32: Utvikling av attraktivitetsindeksen i Drangedal og nabokommuner i perioden 2003-2009. Overlappende treårsserier.

Nettoflytting og arbeidsplasser

I figur 33 har vi tatt med de faktorene vi bruker for å lage attraktivitetsindeksen; nettoflytting og arbeidsplassvekst.

Når vi bruker treårsserier, har utflyttingen vært stabil, med en netto utflytting på mellom 0,5 og 1,7 prosent i alle treårsperiodene etter 2000.

Arbeidsplassveksten har variert svært mye, fra syv prosents tap i perioden 2003-2005, til vekst på over fire prosent i nest siste treårsperiode.

Nettoflyttingen til Drangedal synes imidlertid å være ganske upåvirket av arbeidsplassveksten. Drangedal er en bostedskommune med mye pendling. Kanskje derfor betyr ikke arbeidsplassutviklingen i egen kommune så mye?

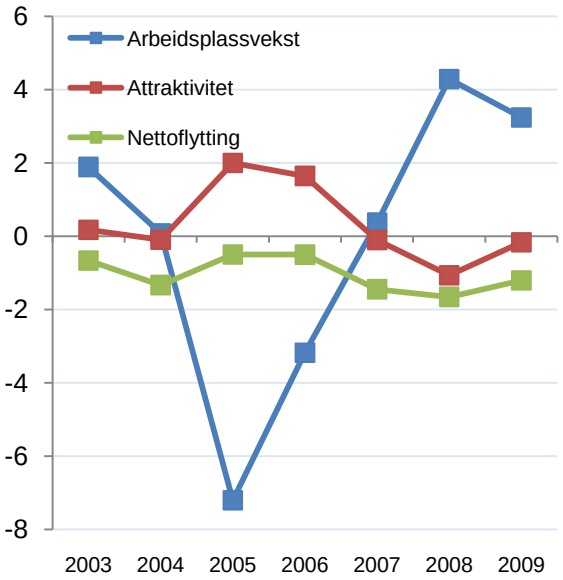

Figur 33: Utvikling av netto innenlands flytting (i prosent av folketallet) og endring i antall arbeidsplasser (prosent) i Drangedal. Tre års glidende gjennomsnitt. 2003 er dermed for perioden 2001-2003 etc.

3.1 Hva forklarer bostedsattraktivitet?

Figur 34 viser faktorer som vi har funnet har sammenheng med nettoflytting, og antar påvirker attraktivitet. Lengden på søylene viser hvor stor forklaringskraft de enkelte faktorene har, og retningen til søylene viser om faktorene har positiv eller negativ sammenheng med flyttestrømmene.

Arbeidsmarkedsfaktorer

Arbeidsplassvekst i egen kommune har sterk sammenheng med flyttebalansen i kommunen. Arbeidsplassvekst i egen region har også en positiv effekt, men er noe mindre viktig. Arbeidsplassvekst i nabokommuner og naboregioner har en svak, men positiv betydning for flyttebalansen. Arbeidsmarkedsintegrasjon er derimot en viktig faktor for nettoflytting og attraktivitet. Denne indikatoren viser hvor godt kommunen eller regionen er integrert med omliggende bo- og arbeidsmarked, og sier noe om mulighetene for å pendle. Gode pendlingsmuligheter er noe som gjør det mulig å bosette seg eller bli boende i et område. God tilgang til arbeidsmarked er positivt for bosettingen, uavhengig om arbeidsmarkedet er i egen kommune eller region.

Befolkningsstørrelse

Sentrale steder med en stor befolkningsstørrelse har høy innflytting. Flyttemønsteret går i retning steder med en allerede stor befolkning, og befolkningsstørrelse i seg selv kan være en tiltrekkende faktor. Byer er spesielt attraktive for unge voksne, mens mindre kommuner i omlandet til byer er attraktive for familier. Samtidig er høy befolkningsstørrelse et resultat av at stedet historisk sett har vært attraktivt.

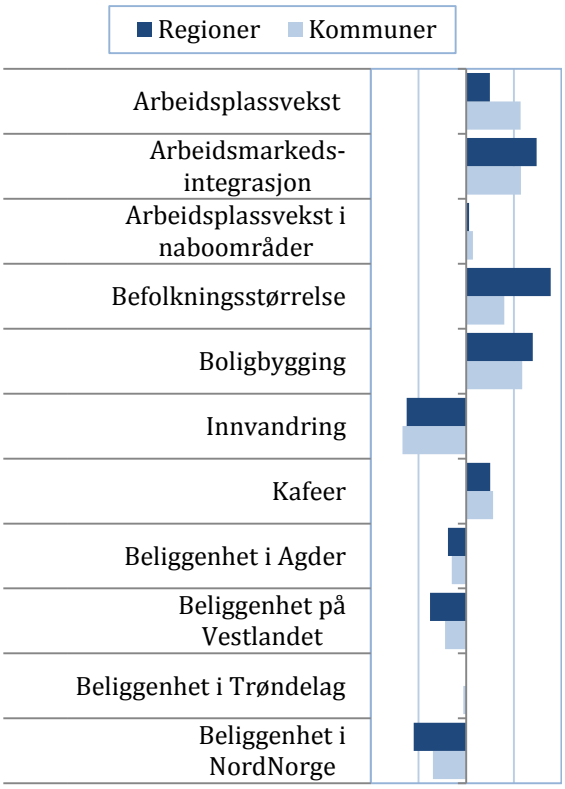

Figur 34: Faktorer som har sammenheng med nettoflytting.

Boligmarked

Boligbygging i et område viser om det er tilgjengelige boliger for innflyttere, og er en viktig forklaring på steders attraktivitet. Kommuner med høy boligbygging er mer attraktive. Høy attraktivitet fører til høyere etterspørsel etter boliger og dermed mer boligbygging, men samtidig er tilgjengelige boligtomter antagelig også en attraktivitetsfaktor i seg selv. Mangel på boliger og høye priser i sentrale områder tvinger mange til å bosette seg i nærliggende kommuner, og mange av kommunene med høy boligbygging er små kommuner som ligger i nærheten av større byer. Kommuner kan gjennom sentrums- og arealplanlegging påvirke hvor attraktivt det er å bygge boliger.

Kaféfaktoren

Kaféfaktoren har en klar, positiv sammenheng med nettoflytting. Kaféfaktoren viser hvor stor andel av befolkningen som er ansatt i kafeer, restauranter og puber, og kan være en indikator på at det eksisterer mange sosiale møteplasser. Dette kan være en faktor som tiltrekker og holder på befolkningen, men høy innflytting fører til en ung og antageligvis mer urban befolkning som etterspør og skaper slike tilbud. Denne positive sammenhengen gjelder for alle typer steder, både sentrale og mindre sentrale.

Innvandring

Innvandring har en sterk, negativ sammenheng med nettoflytting. Dette er på grunn av at innvandrere er mer mobile, og ofte flytter videre til et annet sted i Norge etter første bosetting. Når de flytter videre, blir dette registrert som innenlands flytting. Høy innvandring fører til lav attraktivitet, siden de kommunene som tar i mot mange innvandrere ofte har høy utflytting i neste omgang. I denne sammenhengen blir høy innvandring en årsak til lav attraktivitet. På den andre siden har noen steder høy attraktivitet på grunn av at mange innvandrere har flyttet dit. Dette ser man for eksempel i mange kommuner sentralt på Østlandet, siden innvandrere ofte flytter til mer sentrale kommuner. Her vil den store innvandrerbefolkningen være et resultat av at kommunene har vært attraktive for innvandrerbefolkningen i andre norske kommuner. Den høye mobiliteten til innvandrere fører til at innvandreres flyttemønster har en sterk påvirkning på attraktivitetsindeksen. Kommunene med høyest innflytting av innvandrerbefolkningen har samtidig høye plasseringer på attraktivitetsindeksen, mens kommunene med høyest utflytting av innvandrerbefolkningen også har lav attraktivitet. Det er derfor viktig for et sted å framstå attraktivt for innvandrere. Innvandrerbefolkningen er imidlertid ikke en ensartet gruppe, og det ser ut til å være forskjell ut fra blant annet innvandringsgrunn. Å ha en høy andel innvandrere fra typiske flyktningland bidrar negativt, siden mange av disse vil flytte til en annen kommune, mens det ikke er slik for innvandrere fra arbeidsinnvandringsland.

Regional lokalisering

Det er systematiske regionale forskjeller i attraktivitet mellom landsdelene, som figur 35 viser. Spesielt steder i Nord-Norge har en systematisk dårlig flyttebalanse sammenliknet med steder på Østlandet. Dette vil si at selv om alle andre faktorer skulle være like, vil kommuner og regioner i Nord-Norge allikevel ha en dårligere flyttebalanse. Steder på Vestlandet og Sørlandet har også dårligere flyttebalanse sammenliknet med Østlandet. Beliggenhet i Trøndelag skiller seg derimot ikke systematisk fra Østlandet.

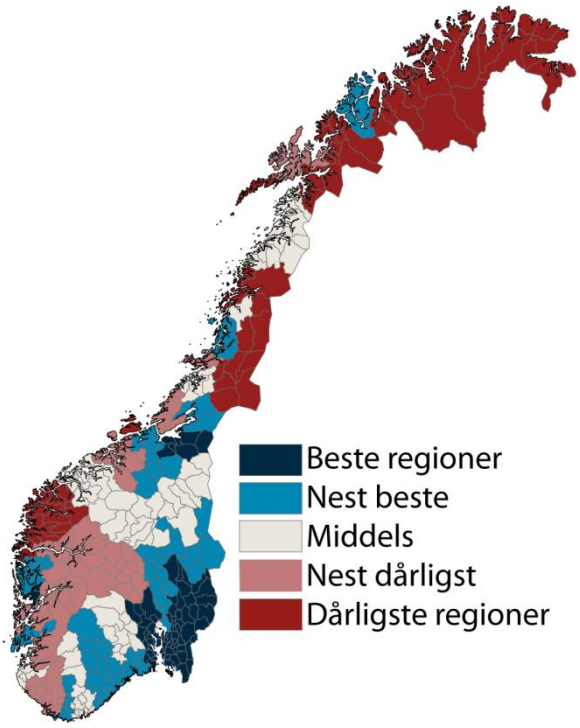

Figur 35: Attraktivitetsbarometeret for regioner for perioden 2007-2009.

Hva fanger bostedsattraktivitet ikke opp?

De forklaringsfaktorene vi har funnet, viser seg å ha rimelig stor forklaringskraft, de kan forklare en stor andel av variasjonen i flytting. Allikevel mener vi det er flere gode grunner til å utvide attraktivitetsbegrepet og metoden for å måle attraktivitet.

Ett av de viktigste funnene fra arbeidet med bostedsattraktivitet er at arbeidsmarkedsfaktorene er sentrale som forklaringsfaktorer for variasjon i flytting og bostedsattraktivitet. Kunnskapen om at arbeidsplasser er viktig for bosetting er i seg selv ikke spesielt overraskende. For at det skal være relevant for regionalt utviklingsarbeid, er det behov for å analysere nærmere *hva* slags arbeidsplasser som er viktige.

Attraktivitetsbarometeret peker videre på at det ikke kun er arbeidsmarkedet i egen kommune som er viktig, men hvor godt arbeidsmarkedet i regionen er og hvor integrert bo- og arbeidsmarkedsområdene er.

En konsekvens av metoden for å måle bostedsattraktivitet, som ofte vekker motforestillinger, er at metoden favoriserer mindre bostedskommuner i utkanten av sterke arbeidsmarkedsregioner. Disse kommunene har kanskje selv ikke jobbet aktivt med næringsutvikling, men er attraktive som en konsekvens av at de er lokalisert i nærheten av andre sterke arbeidsmarkedskommuner. En annen gruppe kommuner som kan komme godt ut på attraktivitetsbarometeret, er kommuner som har hatt sterk nedgang i arbeidsplasser, men likevel beholdt en stor andel av befolkningen. Det kan stride mot folks oppfatning av attraktivitetsbegrepet at slike kommuner blir omtalt som attraktive.

Attraktivitetsbegrepet i seg selv er en kilde til debatt. Attraktivitetsbarometeret har en avgrenset definisjon av attraktivitet, ettersom det bare fokuserer på attraktivitet som bosted. Dette er én dimensjon, mens det kan være andre dimensjoner som også er verdt å inkludere i et attraktivitetsbegrep.

Mange regioner oppfatter seg selv som attraktive, selv om de ikke hevder seg i konkurransen om tilflytting. Noen steder føler seg attraktive fordi de tiltrekker besøkende på grunn av vakker natur, kulturelle tilstelninger eller spesielle attraksjoner, mens andre kan føle at de er attraktive på grunn av at de har et dynamisk næringsliv og er et viktig arbeidsmarked som gavner bostedene i omlandet.

Dette er noe av bakgrunnen for at vi nå er i gang med å utvikle en utvidet metode for å analysere stedlig attraktivitet: Attraktivitetspyramiden.

4. Attraktivitetspyramiden

Attraktivitetspyramiden er en modell for å forstå steders utvikling, vekst eller nedgang. Samtidig er Attraktivitetspyramiden et verktøy for å utvikle strategier for stedsutvikling. Ideen bak Attraktivitetspyramiden er at steder utvikler seg i henhold til deres attraktivitet langs tre dimensjoner: Besøk, bosetting og bedrifter.

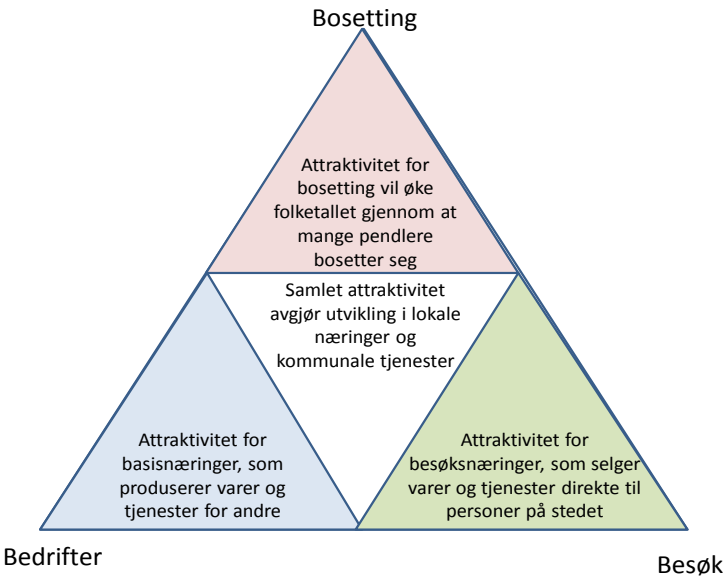

Figur 36: Attraktivitetspyramiden.

Steder kan være attraktive for bedrifter og trekke til seg næringsliv som produserer varer og tjenester som selges ut av regionen. Dette genererer arbeidsplasser som bidrar til bosetting og arbeidsplasser i lokal tjenesteyting. Steder som er attraktive for besøk vil få høy aktivitet i det næringslivet som selger varer og tjenester direkte til personlige kunder. Dette er både tradisjonell turisme som hotell og restaurant, aktiviteter, underholdning og kultur og detaljhandel. Steder som er attraktive å bo i, vil ha flere innbyggere enn det er arbeidsplassgrunnlag for. Dermed vil det være mange som bor på stedet og pendler ut.

Vi vil først finne ut hvor stedene befinner seg i dag. Ved å analysere hvor stor andel av sysselsettingen som tilhører de tre dimensjonene, vil vi finne stedets profil. Deretter skal vi se på utviklingen langs de tre aksene, for å finne ut hvor attraktive stedene har vært for de ulike dimensjonene de siste årene. Til slutt skal vi slå sammen de tre dimensjonene og se på den samlede utviklingen i attraktivitet. Summen av steders attraktivitet for bedrifter, besøk og bosetting vil kunne forklare vekst eller nedgang. Attraktivitetspyramiden er en helhetlig modell som kan forklare hvorfor noen steder vokser, mens andre steder har nedgang.

Profilen til stedene, og siste års utvikling vil være et verdifullt grunnlag for strategiske valg. Skal regionen satse der den har sin styrke? Eller skal regionen satse på å utligne sine svakheter?

I denne første rapporten om Attraktivitetspyramiden, har vi begrenset oss til en beskrivelse av tilstand og utvikling. Med indikatorene på plass, kan vi starte arbeidet med å forklare årsakssammenhenger og identifisere mulige tiltak for regionene.

Utviklingen over tid

De siste ti årene har antall arbeidsplasser i basisnæringene sunket i Norge. Basisnæringer er industri, primærnæringer og teknologiske tjenester. Basisnæringene er i sum følsomme for konjunkturer og svinger mer enn andre.

Antall arbeidsplasser i besøksnæringene, som er næringer innenfor reiseliv, aktiviteter og handel, har økt med nesten 14 prosent fra 2000 til 2009. Besøksnæringene blir også påvirket av konjunkturer, og falt med 2,8 prosent fra 2008 til 2009.

Arbeidsplasser knyttet til lokal virksomhet øker mest. Dette er arbeidsplasser i kommunene, i bygg og anlegg og personlige tjenester utenom besøksnæringene. Lokale arbeidsplasser er lite følsomme for konjunkturer. De lokale arbeidsplassene er nært knyttet til befolkningsgrunnlaget. Dermed vil steder som er attraktive som bosted, og som gjennom dette øker befolkningen, får sterkest vekst.

Den lave veksten i basisnæringene og den høye veksten i besøksnæringer og lokale næringer, betyr at attraktivitet for besøk og bosetting gradvis blir viktigere, og at attraktivitet for bedrifter i basisnæringene blir mindre viktig.

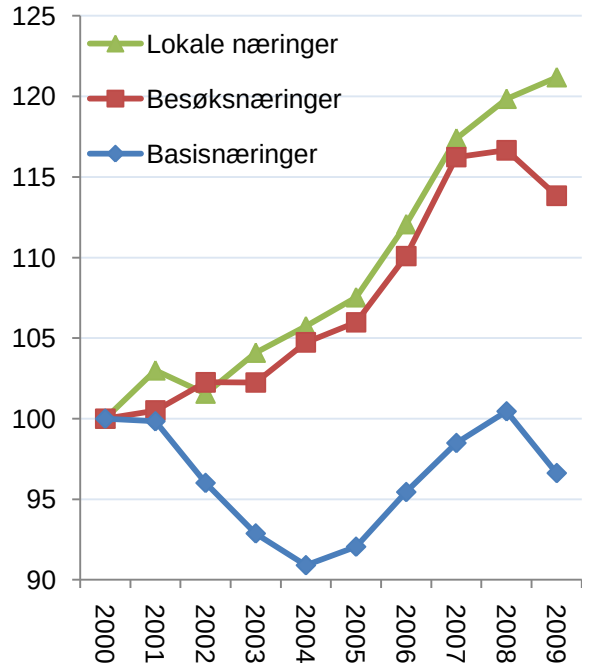

Figur 37: Utvikling av antall arbeidsplasser i Norge i basisnæringer, bedriftsnæringer og lokale næringer, indeksert slik at nivået i 2000=100.

Sammensetningen av arbeidsplassene

I tillegg til de tre kategoriene som er vist i figur 37, er det arbeidsplasser i stat og fylke, og i andre næringer. Andre næringer er hovedsakelig tjenester som ikke er direkte konkurranseutsatte. Både arbeidsplasser i stat/fylke og de andre næringene er ofte senterfunksjoner som er konsentrert til de største byene og regionale sentre. Dette er også tjenester som produseres til andre, og kunne vært i samme kategori som basisnæringene. Disse senterfunksjonene er imidlertid sjelden i fokus for lokalt eller regionalt næringsarbeid. Slike senterfunksjoner, særlig i statlig virksomhet, blir lokalisert i politiske prosesser. Her vil eventuelle lokale tiltak som oftest være politisk lobbying.

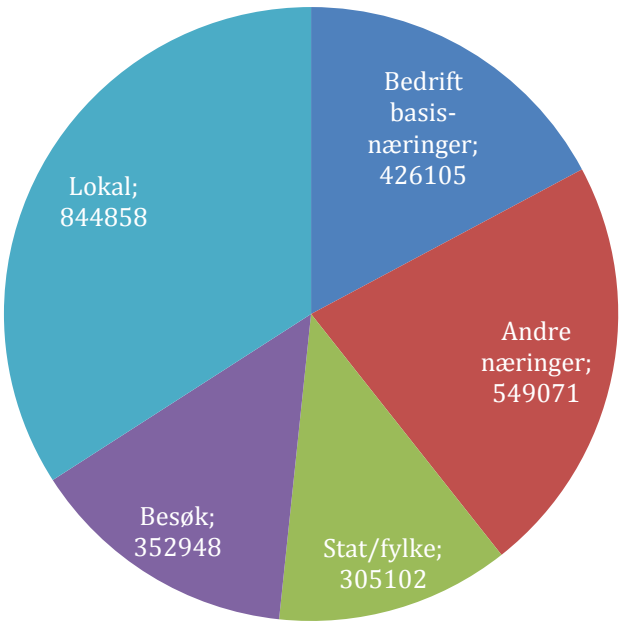

Figur 38: Arbeidsplassenes sammensetning i Norge i 2009.

4.1 Besøksnæringer

Med attraktivitet for besøk menes attraktivitet for næringsliv som selger varer og tjenester direkte til personlige kunder. Besøksnæringene omfatter hotell- og restaurantnæringen, som kan kalles tradisjonelt reiseliv. I tillegg er næringsvirksomhet knyttet til aktivitet, kultur og underholdning også besøksnæringer. Dette er virksomhet som krever personlig oppmøte for kundene. Den største bransjen i besøksnæringene er imidlertid detaljhandel.

Når vi skal beregne størrelse på og utvikling i besøksnæringene for regioner og kommuner, må vi ta hensyn til at besøksnæringene også har mye av sin omsetning knyttet til egen befolkning. Derfor trekker vi fra et beregnet gjennomsnitt som bransjene handel, servering og aktiviteter har i Norge. For overnatting regner vi med at all aktivitet stammer fra besøk. Dermed vil en del regioner ha en "negativ besøksbalanse". Dette er regioner hvor befolkningen i stor grad besøker andre regioner for handel, restaurantbesøk og aktiviteter.

I figur 39 ser vi utviklingen av besøksnæringene nasjonalt. Aktiviteter, som består av kultur og underholdning og arrangementer, har økt raskt. Handel og servering øker litt, mens det er synkende antall arbeidsplasser i overnatting.

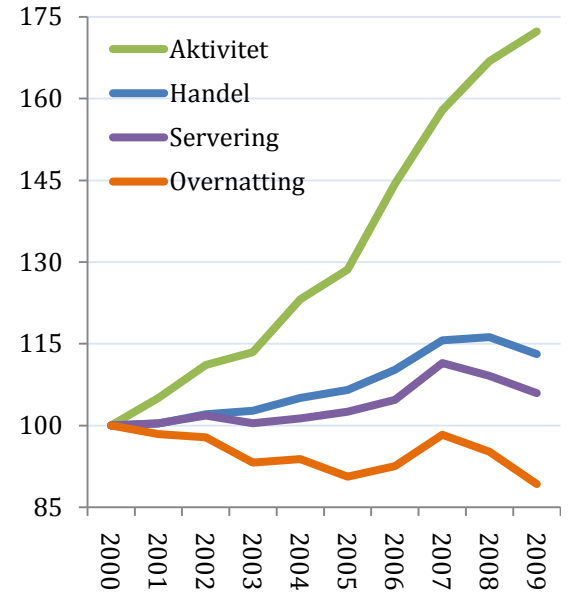

Figur 39: Utvikling av antall arbeidsplasser i besøksnæringene i Norge, indeksert slik at nivået i 2000=100.

Besøksnæringer i kommunene

I figur 40 ser vi hvordan kommunene i Telemark kommuner ut når det gjelder sysselsettingsbidraget fra besøksnæringene.

Bø og Seljord er blant de 12 kommunene i landet med høyest konsentrasjon av besøksnæringer.

Drangedal har noe overnatting, men har handelslekkasje som trekker ned.

Drangedal er rangert som nummer 186 av 430 kommuner i landet når det gjelder konsentrasjon av besøksnæringer.

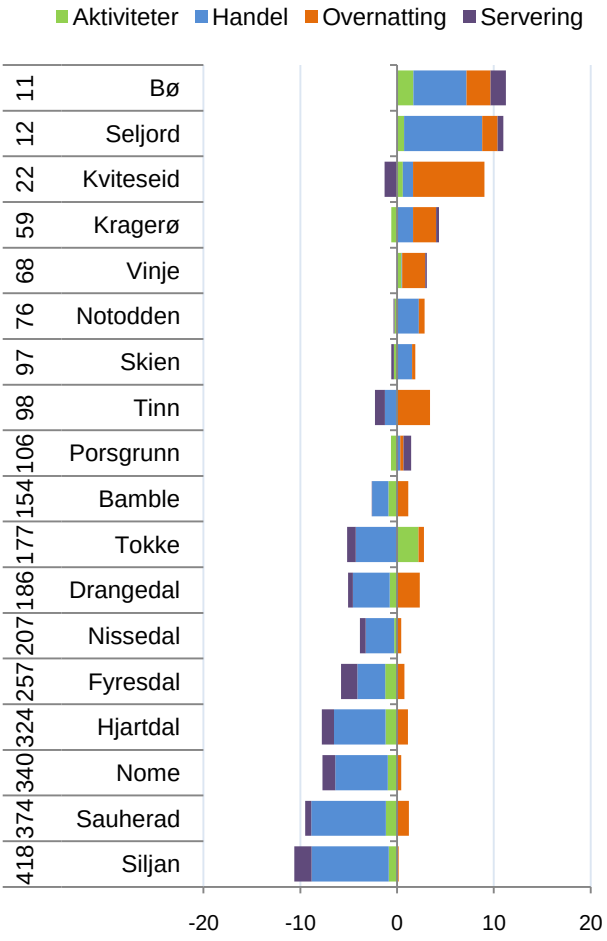

Figur 40: Prosentvis andel av sysselsettingen i besøksnæringer i kommunene i Telemark i 2009. Til venstre vises rangering blant landets 430 kommuner.

4.2 Basisnæringer

Med attraktivitet for bedrifter menes attraktivitet for basisnæringer. Her tenker vi på konkurranseutsatt virksomhet som produserer varer og tjenester som selges ut av regionen, enten som eksport til andre land, eller til kunder nasjonalt.

Vi kan dele opp basisnæringene i tre kategorier. Det er naturbasert virksomhet, industri og teknologiske tjenester. Naturbasert virksomhet inkluderer landbruk, fiske, havbruk og bergverk, mens teknologiske tjenester vil være IT, telekom, engineering og liknende.

De ulike kategoriene har utviklet seg forskjellig, som det framgår av figur 41.

Teknologiske tjenester har hatt sterk vekst, og har vokst med 27,9 prosent på landsbasis fra 2000 til 2009.

Industrien har gått i bølger, men den langsiktige trenden er klart negativ. Industrien har hatt en nedgang på 11,2 prosent fra 2000 til 2009. Det er imidlertid ganske store forskjeller i ulike industribransjer, og noen regioner har hatt vekst i industrien også.

Naturbaserte næringer synker ganske jevnt, og har hatt en nedgang på 13,3 prosent.

Det er dermed de regionene som har lykkes i å trekke til seg teknologiske tjenester som har lyktes best.

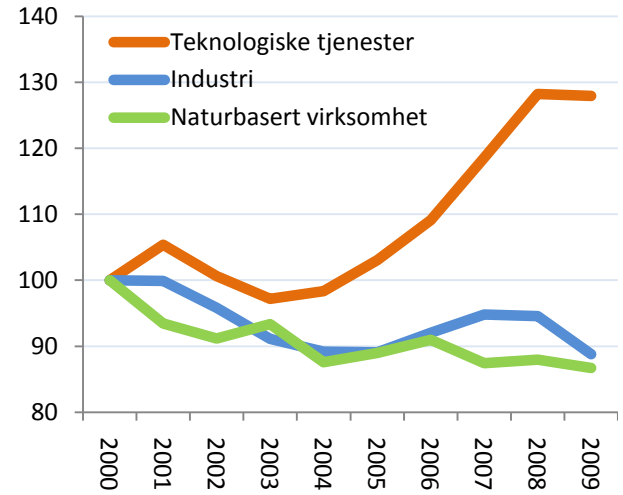

Figur 41: Utvikling i antall arbeidsplasser i basisnæringene i Norge, indeksert slik at nivået i 2000=100.

Basisnæringer i kommunene

Porsgrunn er på topp når det gjelder andel av sysselsettingen i basisnæringene i fylket, og nummer 48 i hele landet.

Drangedal har svært lite basisnæringer, og klart minst av kommunene i Telemark.

Drangedal er rangert som nummer 401 av 430 kommuner i landet når det gjelder konsentrasjon av basisnæringer, til tross for en del arbeidsplasser i landbruket.

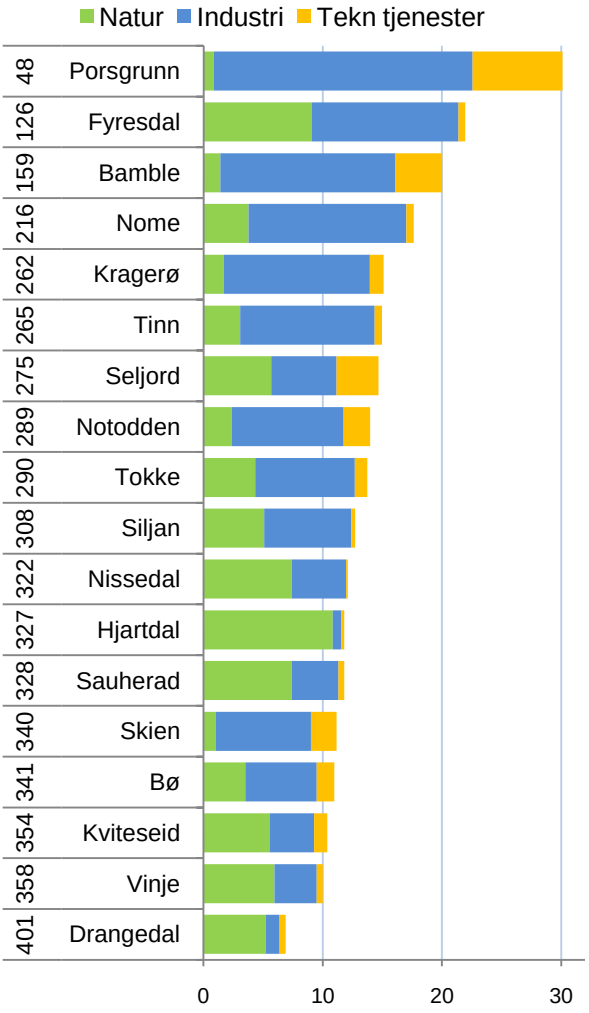

Figur 42: Prosentvis andel av sysselsettingen i basisnæringer i kommunene i Telemark i 2009. Rangering blant landets 430 kommuner til venstre.

4.3 Bosted

Steder kan ha mange flere innbyggere enn det er næringsgrunnlag for, dersom de er attraktive som bosted. Slike steder vil ha mange bosatte som pendler ut til andre steder. For å måle steders bostedsattraktivitet kan vi derfor bruke netto utpendling som en målestokk.

Både antall personer som pendler til en annen kommune, og andelen av de sysselsatte som pendler, øker stadig. I enkelte år med nedgang i sysselsettingen har pendlingsandelen sunket litt, som i 2003 og 2009, men trenden er klart økende. I 2009 pendlet over 800 000 personer i Norge til en annen kommune, tilsvarende over 35 prosent av alle sysselsatte.

Når pendlingen øker, vil betydningen av bostedsattraktivitet bli større. Sammenhengen mellom utviklingen i antall arbeidsplasser og antall innbyggere blir tilsvarende svekket.

Nettopendlingen er vist tidligere i denne rapporten, i kapitel 1.

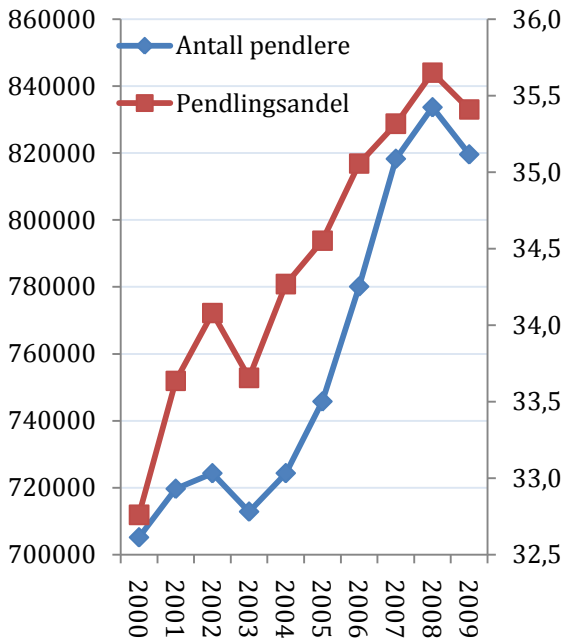

Figur 43: Antall personer i Norge som pendler til en annen kommune (venstre akse) og andelen av de sysselsatte i Norge som pendler til en annen kommune (høyre akse).

Endring i bostedsattraktivitet

For å måle endringen i bostedsattraktiviteten vil det være nærliggende å se på endringer i netto utpendling. Kommuner som har økt netto utpendling sterkt, vil da være kommuner som har fått økt attraktivitet.

Et slikt mål vil imidlertid ha en stor svakhet. Som vi viser i figur 44, er det en sterk sammenheng mellom endring i netto utpendling og nedgang i antall arbeidsplasser. Kommuner med økt utpendling er dermed først og fremst kommuner som har mistet mange arbeidsplasser.

Dermed vil ikke endring i pendling reflektere bostedsattraktivitet. For å måle endring i bostedsattraktivitet må vi derfor gå tilbake til Attraktivitetsbarometeret, som ble presentert i kapitel 3, som indikator.

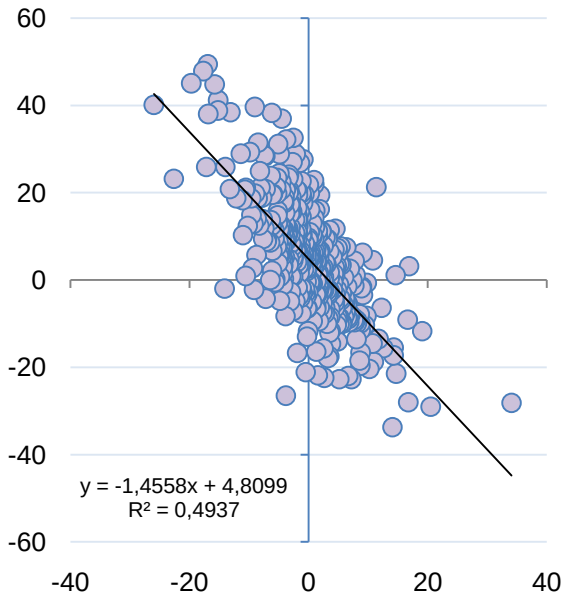

Figur 44: Kommunene i Norge etter endring i netto utpendling som andel av sysselsettingen på horisontal akse, og endring i antall arbeidsplasser på vertikal akse. Perioden 2000-2009.

4.4 Profil

Vi har nå sett på hvordan den relative størrelsen til besøksnæringer, basisnæringer og pendling varierer mellom kommuner og regioner. Dette kan vi sette sammen, for å se på hvordan de ulike stedene skiller seg fra hverandre og hvor de har sine styrker. Vi kaller dette stedenes profil.

Profilen viser hvordan bosettingen i regionen eller kommunen i dag er basert på besøksnæringer, basisnæringer eller pendling. Profilen er basert på hvordan sysselsettingen er fordelt. I profilen vil derfor ingen regioner eller kommuner få en høy rangering på alle de tre dimensjonene samtidig.

Selv om profilen viser hvordan status er i dag, er dette basert på en utviklingshistorie og et grunnlag som er lagt for tiår, eller endog hundreår siden.

Drangedal er en utpreget bostedskommune. Mye av bosettingen i kommunen er basert på at folk bor i kommunen og pendler til andre kommuner. Drangedal har også noe besøksnæringer, men svært lite bedrifter i basisnæringer.

Nabokommunen Nome er også en bostedskommune, men har også en del bedrifter i basisnæringer.

Kragerø og Skien er hovedsakelig besøkskommuner.

Porsgrunn er bedriftskommunen i regionen. Dette er med på å skape muligheter for de andre kommunene til å være bostedskommuner. Det er bare mulig å være en bostedskommune dersom det er kommuner med mange arbeidsplasser i nabolaget.

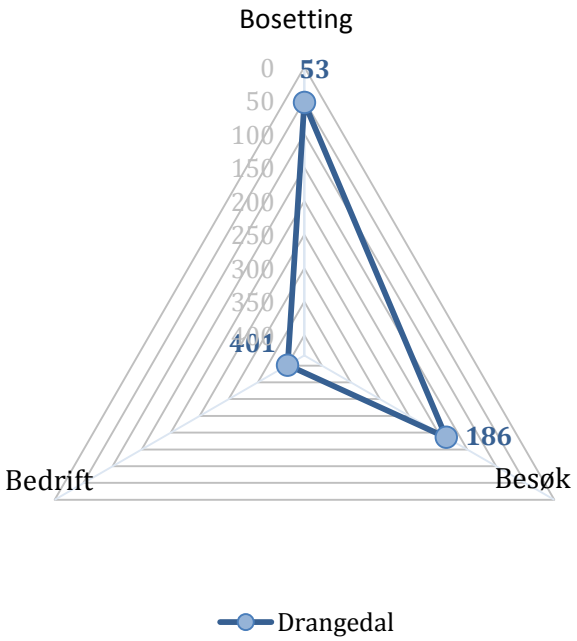

Figur 45: Profilen til Drangedal i 2009. Tallene viser rangering blant landets 430 kommuner for de tre attraktivitetsdimensjonene.

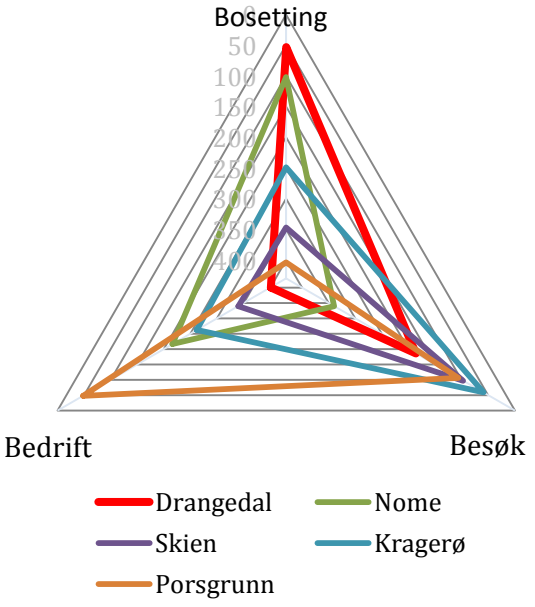

Figur 46: Profilen til Drangedal og nabokommunene i 2009. Tallene viser rangering blant landets 430 kommuner for de tre attraktivitetsdimensjonene.

4.5 Attraktivitet og utvikling

Profilen viser status for hvor stedene befinner seg i dag. Enda mer interessant er det å se på hvordan de ulike attraktivitetsdimensjonene har bidratt til utviklingen de siste årene, og i hvilken retning stedene beveger seg. Det er endringen de siste årene som viser om stedet har vært attraktive for en eller flere av de tre dimensjonene besøk, bedrift og bosted. Steder som har vært attraktive både for bosted, besøk og bedrifter, vil være de som har oppnådd høyest vekst.

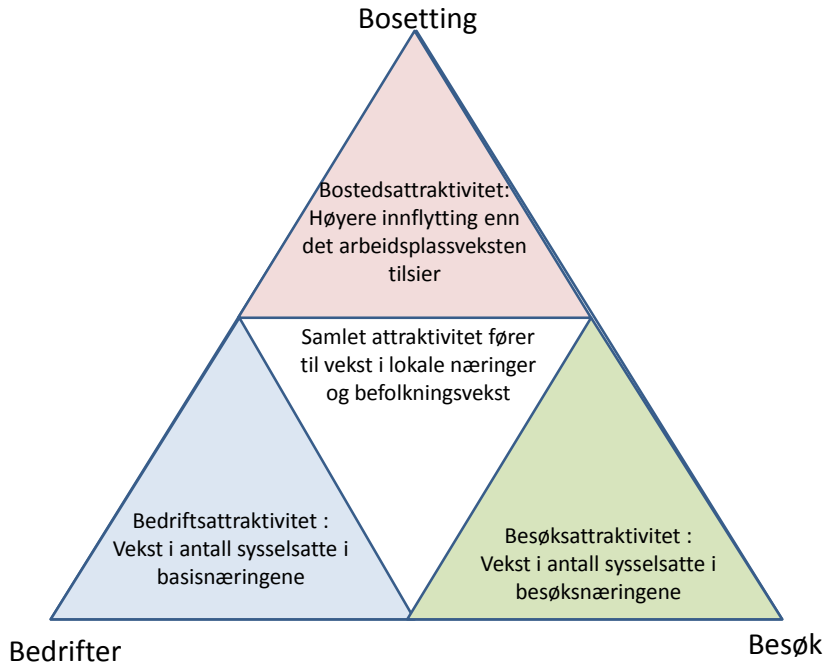

Figur 47: Indikatorene for de tre attraktivitetsdimensjonene.

Vi skal først se på utviklingen langs de tre aksene. I denne rapporten fokuserer vi på utviklingen de siste ti årene, fra 2000 til 2009.

Vi måler veksten i bedrifts- og besøksattraktivitet gjennom å se på endringer i sysselsettingen i basisnæringer og besøksnæringer som andel av folketallet. Endringene måles i prosentpoeng av samlet sysselsetting i begynnelsen av perioden. Dermed får vi fram hvor mye disse endringene har betydd for den samlede sysselsettingen. Ved å måle på denne måten luker vi bort vekst i besøksnæringene som skyldes befolkningsøkningen. For å måle endring i bostedsattraktivitet bruker vi Attraktivitetsbarometeret. Siden resultater fra Attraktivitetsbarometeret er presentert i kapittel 3, blir ikke Attraktivitetsbarometeret omtalt nærmere i dette kapitlet.

De tre attraktivitetsdimensjonene vil representere tre ulike retninger for regionale utviklingsstrategier. Det vil være helt forskjellige virkemidler som er aktuelle for de tre attraktivitetsdimensjonene.

Når man har kunnskap om profilen til stedene og siste års utvikling, vil dette være et verdifullt grunnlag for strategiske valg. Valget vil så være om man skal satse der stedet har sin styrke, eller om man skal satse på å utlikne sine svakheter.

Utvikling i besøksattraktivitet

For å måle den siste tidens utvikling i besøksattraktivitet tar vi utgangspunkt i utviklingen i besøksnæringene i perioden 2000-2009. Tallene for handel, servering og aktivitet er korrigert for det som antas å være aktivitet rettet mot egne innbyggere. Dermed vil tallene kunne bli negative for steder med handelslekkasje.

Utviklingen i antall arbeidsplasser i besøksnæringene i Drangedal er vist i figur 48.

Antall arbeidsplasser i overnatting har vært ganske stabilt i Drangedal.

Drangedal har en stor handelslekkasje. Dersom antall arbeidsplasser i handelen hadde stått i forhold til befolkningen, ville det vært 70 flere arbeidsplasser i Drangedal i 2009. Handelslekkasjen har imidlertid krympet, og er lavere i 2009 enn tidligere.

Det er også litt færre arbeidsplasser innenfor aktiviteter og servering enn folketallet tilsier.

I figur 49 ser vi hvordan kommunene i Telemark kommer ut når det gjelder vekst i besøksnæringene de siste ti årene. Her er veksten målt som prosentpoeng av sysselsettingen i 2000.

Kragerø er vinneren når det gjelder besøksattraktivitet i fylket de siste ti årene. Det er på grunn av vekst i overnatting og økt handel.

Drangedal har hatt en positiv utvikling de siste ti årene når det gjelder besøksnæringene. Handelsunderskuddet har krympet, og det har blitt relativt mer servering.

Drangedal er rangert som nummer 129 av 430 kommuner når det gjelder vekst i besøksnæringene de siste ti årene.

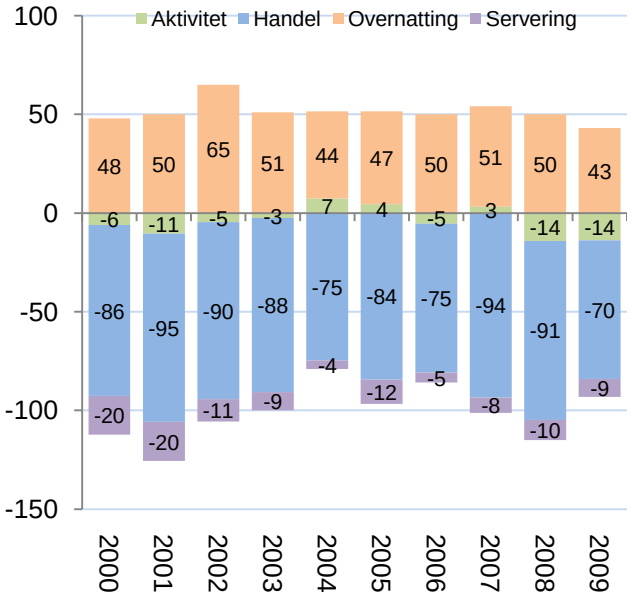

Figur 48: Utvikling i antall arbeidsplasser i besøksnæringene i Drangedal i perioden 2000-2009.

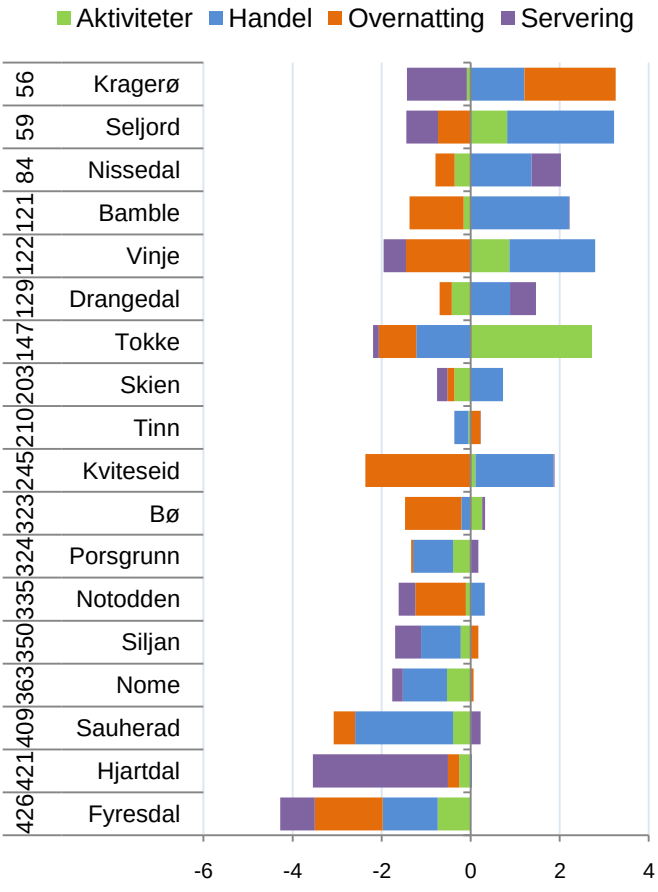

Figur 49: Utvikling i bidrag til sysselsettingen fra besøksnæringene fra 2000 til 2009 i kommunene i Telemark. Til venstre vises rangering blant de 430 kommunene i landet.

Utvikling bedriftsattraktivitet

For å måle utvikling i bedriftsattraktivitet tar vi på samme måte utgangspunkt i utvikling i basisnæringene i perioden 2000-2009. Siden basisnæringene per definisjon er næringer som produserer varer og tjenester som kan selges ut av regionen, er det ikke noe fratrekk for salg til egne innbyggere, slik som vi gjorde for besøksnæringene.

Utviklingen i antall arbeidsplasser i basisnæringene i Drangedal siden 2000 er vist i figur 50.

Her ser vi at det var et plutselig fall i industrien fra 2002 til 2003. Det var en industribedrift som ble lagt ned.

Drangedal har hatt vekst i landbruket i perioden. Det har også blitt noen arbeidsplasser i teknologiske tjenester.

I figur 51 ser vi hvordan kommunene i Telemark kommer ut når det gjelder vekst i basisnæringene de siste ti årene. Her er veksten målt som prosentpoeng av sysselsettingen i 2000.

Her ser vi at selv om Drangedal har hatt litt nedgang i basisnæringene, så er det mange kommuner som har hatt mye større nedgang.

Drangedal er rangert som nummer 195 av 430 kommuner når det gjelder utviklingen i basisnæringene, som er bedre enn middels av kommunene i landet.

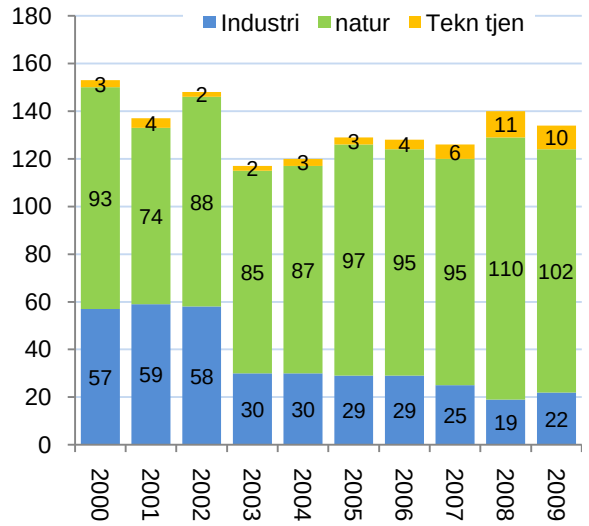

Figur 50: Utvikling i antall arbeidsplasser i basisnæringene i Drangedal i perioden 2000-2009.

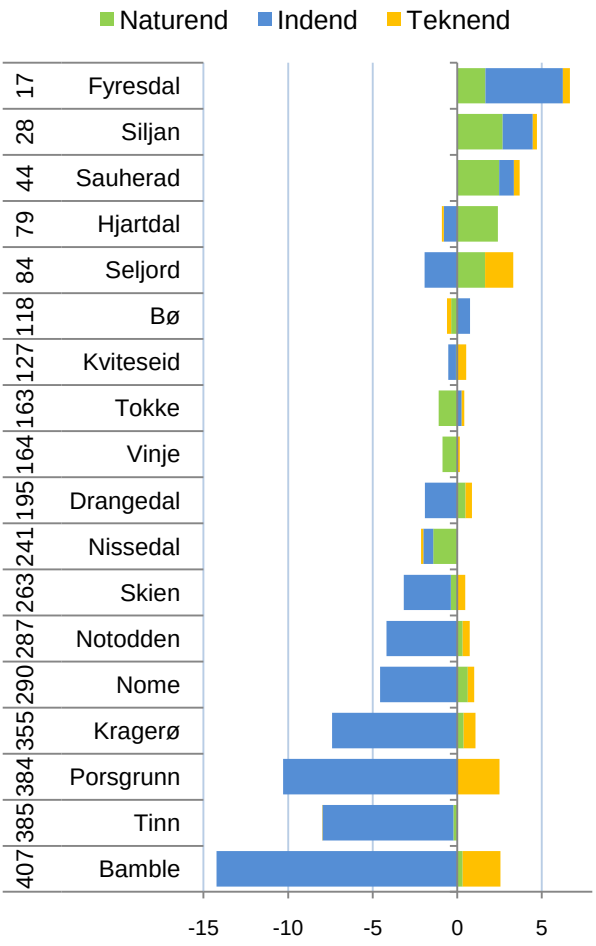

Figur 51: Utvikling i bidrag til sysselsettingen fra basisnæringene fra 2000 til 2009 i kommunene i Telemark. Til venstre vises rangering blant de 430 kommunene i landet.

4.6 Samlet attraktivitet

Det siste vi skal gjøre er å sette de tre attraktivitetsdimensjonene sammen for å se på den samlede attraktiviteten til et sted. Ideen bak Attraktivitetspyramiden er at de tre attraktivitetsdimensjonene til sammen skal forklare et steds utvikling. Det er summen av steders attraktivitet for bedrifter, besøk og bosetting som vil kunne forklare vekst eller nedgang. Attraktivitetspyramiden er en helhetlig modell som kan forklare hvorfor noen steder vokser, mens andre steder har nedgang.

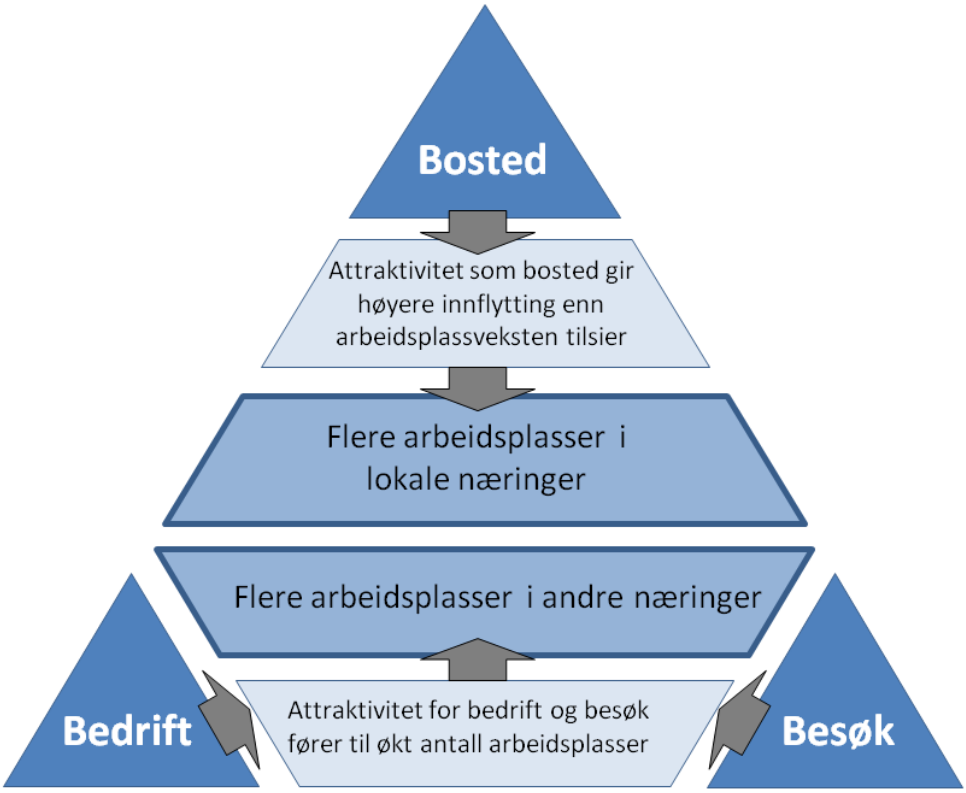

Figur 52: Samlet attraktivitet.

Bedrifts- og besøksdimensjonen påvirker arbeidsplassutviklingen. Steder med høy attraktivitet for bedrifter og besøkende vil få vekst i antall arbeidsplasser i disse næringene. Denne veksten gir positive stimulanser til andre næringer og bransjer, som ulike tjenester, transport og liknende

Steder med høy bostedsattraktivitet får høyere innflytting enn arbeidsplassveksten skulle tilsi. Dette øker befolkningsgrunnlaget og fører til vekst i lokale arbeidsplasser, som kommunale tjenester, bygg og anlegg, handel for egen befolkning og så videre. Høy bostedsattraktivitet gir seg også utslag i en yngre befolkning som vil gi bedre fødselsbalanse de neste årene.

De tre attraktivitetsdimensjonene bidrar på hver sin måte til veksten på et sted. Steder som har høy attraktivitet for alle de tre dimensjonene vil oppnå vekst.

I resten av dette kapitlet vil vi sette de tre attraktivitetsdimensjonene sammen, for å få et mål på samlet attraktivitet.

Samlet attraktivitet for kommunene

Kommunenes samlede attraktivitet, og hvordan de tre dimensjonene har bidratt til denne er vist i figur 53.

Når vi ser på endringer, vil en kommune kunne skåre høyt på alle de tre dimensjonene. Slike kommuner vil få svært sterk vekst. Det er imidlertid bare noen få kommuner i landet som har fått positivt bidrag fra alle de tre attraktivitetsdimensjonene samtidig de siste ti årene. Av kommunene i Telemark er det kun Seljord som har vært attraktiv langs alle de tre dimensjonene samtidig de siste ti årene.

Drangedal er rangert som nummer 148 for samlet attraktivitet de siste ti årene. Det har vært ganske små utslag på de tre attraktivitetsdimensjonene, men de positive bidragene har kommet fra besøks- og bostedsdimensjonen.

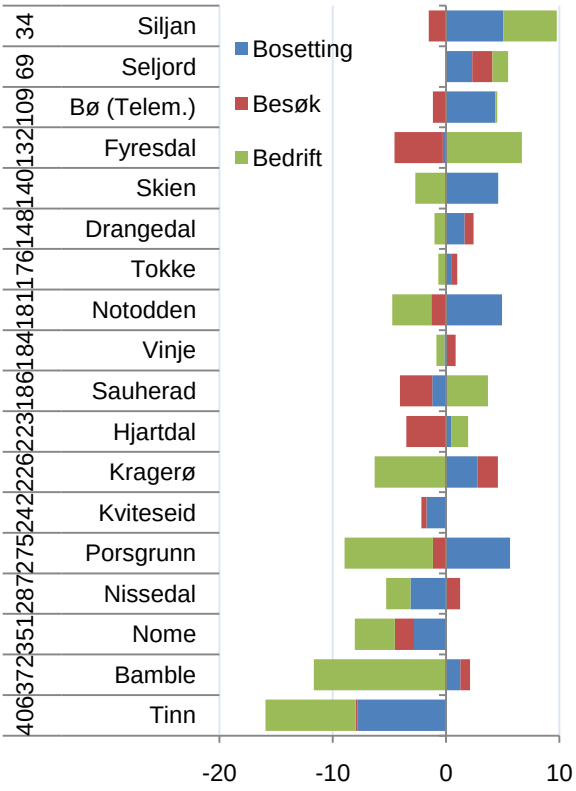

Figur 53: Samlet attraktivitet for kommunene i Telemark i perioden 2000-2009. Rangering blant de 430 kommunene i landet er vist til venstre.

Samlet attraktivitet og befolkningsvekst

Sammenhengen mellom samlet attraktivitet og kommunenes befolkningsutvikling de siste ti årene er vist i figur 54. Utviklingen i samlet attraktivitet forklarer nesten 44 prosent av variasjonen mellom kommunenes befolkningsvekst.

Store, folkerike kommuner har en tendens til å få høyere vekst enn forventet, som forklarer noen av de prosentene som modellen ikke forklarer.

For Drangedal har befolkningsutviklingen vært litt dårligere enn forventet ut fra samlet attraktivitet. Det finner vi i de fleste små distriktskommuner.

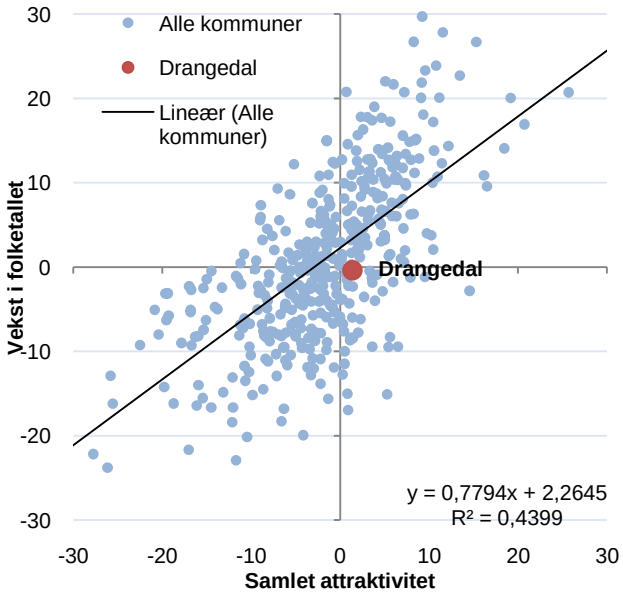

Figur 54: Sammenhengen mellom samlet attraktivitet som vist i figur 53 og befolkningsvekst for perioden 2000-2009.

Utvikling i samlet attraktivitet for Drangedal

Vi har sett at Drangedal kommer ut bedre enn middels når det gjelder samlet attraktivitet den siste tiårsperioden.

Det er interessant å se på utvikling innenfor denne tiårsperioden, ettersom ti år er en forholdsvis lang periode.

En slik utvikling er vist i figur 55. Her har vi beregnet tall for treårsperioder for å få litt mer stabile tall.

Her ser vi at Drangedal hadde en svak utvikling i basisnæringene i begynnelsen av perioden. De siste periodene har basisnæringene utviklet seg positivt.

Besøksnæringene har hatt en motsatt utvikling. Her har utviklingen vært dårlig i de siste tre periodene, mens besøksnæringene utviklet seg svært positivt de to første periodene.

Bostedsattraktiviteten har også bidratt negativt de siste tre periodene.

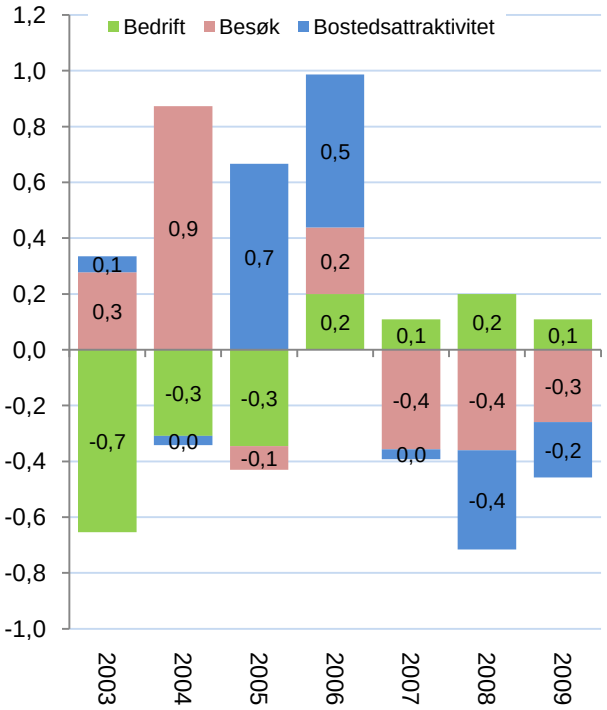

Figur 55: Utviklingen i samlet attraktivitet langs de tre dimensjonene i Drangedal. Tallene er basert på tre års glidende gjennomsnitt for endring i attraktivitet.

[i] Alle tallene som er brukt i kapitlet om befolkning og arbeidsplasser er hentet fra SSB, enten fra statistikkbanken på internett, eller fra spesialkjøringer som Telemarksforsking har fått utført av SSB.

[ii] Alle tall for nyetableringer, vekst og lønnsomhet baserer seg på data som Telemarkforsking har fått levert fra Brønnøysundregistrene.